

Poboljšanje čitanja na prvom jeziku

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

Poboljšanje čitanja na prvom jeziku

Maria Riss

Elisa Aeschimann-Ferreira
i Raquel Rocha

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

2

Seriya priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ (HSU; u Švajcarskoj HSK: Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur) Didaktički podsticaji 2

Izdavač: Zentrum/Centar IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich) po nalogu Švajcarske konferencije kantonalnih direktora za vaspitanje (EDK)

Rukovodilac projekta: Basil Schader

Autorka: Maria Riss, docentkinja i rukovodilac projekta u centru „Zentrum Lesen“ Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) Severozapadna Švajcarska; autorka udžbenika u oblasti poboljšanja čitanja.

Redakcija u ime HSU: Elisa Aeschimann-Ferreira i Raquel Rocha

Nastavnici-probanti: Nexhat Maloku, Cirihi (HSK albanski)
Hüsniye Göktaş, Cirihi (HSK turski)
Dragana Dimitrijević i Gordana Nikolić, Cirihi (HSK srpski)
Elisa Aeschimann-Ferreira i Raquel Rocha Cirihi (HSK portugalski)
Hazir Mehmeti, Beč
Rifat Hamiti, Dizeldorf

Ilustracije, dizajn i vizuelna realizacija: Barbara Müller, Erlenbach

Prevod: Jelena Gall, M.A., Cirihi

Štampa:

Ovi priručnici su nastali uz potporu švajcarskog Saveznog ministarstva za kulturu (nem. Bundesamt für Kultur – BAK).

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Eidgenössisches Departement des Innern EDI
Bundesamt für Kultur BAK

U finansiranju ovog projekta delimično je učestvovala Evropska komisija. Za sve sadržaje ovog priručnika odgovoran je isključivo autor; Komisija ne odgovara za dalje korišćenje podataka iz ovog priručnika.

Lifelong
Learning
Programme

Sadržaj

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“

7

Uvod

1	Čitanje na maternjem jeziku: šanse i teškoće	8
2	Ciljevi i struktura ovog priručnika	9
3	Osnovna aktuelna didaktička načela o čitanju	10
4	Dodatne napomene s posebnim osvrtom na čitanje u okviru nastave maternjeg jezika	12

Deo I: Kako poboljšati čitanje

Susret s knjigama i tekstovima

1	Čitanje učenicima naglas kao ritual	20
2	Otvaranje male biblioteke na prvom jeziku	21
3	Pozajmljivanje knjiga od institucija kao što je „Bibliomedia“	22
4	Poseta biblioteci	22
5	Domino od knjiga	23
6	Prve rečenice	24
7	Postavljanje hipoteza	25
8	Knjige u kesicama iznenađenja	26

Čitanje i razumevanje knjiga i tekstova

9	Sekvence slobodnog čitanja (individualna lektira)	27
10	Čitanje naglas i snimanje čitanja za druge	28
11	Čitanje u grupama ili celom razredu	29

Izveštavanje o čitanju

12	Pogodi moju knjigu	32
13	Vrpca zagonetki	33

14	Pripremanje pitanja o knjigama	34
15	Izrada reklamnog postera za knjigu	35
16	<i>Book slam</i>	36
17	<i>Book dating</i>	37
Reflektovanje pročitano		
18	Čitanje naglas: procena sopstvenih sposobnosti	38
19	Razmišljanje o sopstvenom čitanju	39

II Deo II: Treniranje čitanja

Sposobnosti čitanja

20	Odmah prepoznajem slova	44
21	Čitam reči sve brže	45
22	Vidim rečenice kao celine	47
23	Razumem ono što čitam	48

Tečno čitanje (*fluency*)

24	Treniranje tečnog čitanja	50
----	---------------------------	----

Strategije čitanja

25	Strategije pre čitanja	53
26	Strategije tokom čitanja	54
27	Strategije nakon čitanja	55

III Deo III: Književno-kulturno obrazovanje

28	Slušanje	60
29	Likovi iz knjiga	61
30	Slikovito zamišljanje nekog mesta	63
Korišćena literatura		64

Objašnjenja, skraćenice

Prvi jezik:	Maternji/materinski jezik, jezik koji se govori u porodici/obitelji, prvi jezik koji d(ij)ete nauči u kući. Neka d(ij)eca govore dva prva jezika.
Školski jezik:	Jezik koji se govori u školi u zemlji imigracije. U zavisnosti od situacije, ovd(j)e se ubraja i lokalni dijalekt.
Napomena prevodioca:	S obzirom na jezičko-političku situaciju na prostoru bivšeg srpskohrvatskog, tj. hrvatskog ili srpskog jezika, nemoguće je ovaj priručnik prevesti na jedan jezik koji će zadovoljiti kriterijume današnja četiri standardna jezika (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog). Izdavač, nažalost, nije u mogućnosti da štampa četiri varijante priručnika te je, u dogovoru s autorom, donesena odluka da se priručnik prevede na onu varijantu kojom prevodilac najbolje vlada – u ovom slučaju to je ekavska varijanta srpskog jezika. Odabir te jezičke varijante ne znači da se njoj daje prednost pred ostalima, niti znači da ga nastavnici bosanskog, crnogorskog i hrvatskog jezika ne mogu koristiti za nastavu svojih standardnih jezika. Zbog preglednosti i obima teksta, na daljim stranicama ovog priručnika neće se naći dvostruko navedeni pojmovi kao gore („porodica/obitelj“), niti će ekavski i ijekavski oblici reči biti predstavljeni kao dubleti „dete/dijete“ ili kao gore („d(ij)ete“). Nastavnici vladaju ovim leksičkim i morfološkim osobenostima svog standardnog jezika i lako će prilagoditi sve vežbe koje odluče da uključe u nastavu.
Skraćenice:	U = učenici i učenice N = nastavnik/nastavnica
Simboli i skraćenice	koji se odnose na socijalni sastav grupe, razred, vreme rada na pojedinim vežbama:
	SR = samostalan rad
	PR = rad u paru
	MG = mala grupa
	CR = ceo razred
1–9. razr.	Preporučuje se za rad u razredima od ... do ... razreda (npr. 2–4. razr.). (Predloženi raspon može se po potrebi varirati.)
20 min.	Približno vreme za rad, npr. 20 min. (Nastavnici vreme mogu prilagoditi okolnostima u pojedinim razredima.)

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“

Nastava maternjeg jezika ili jezika zemlje porekla (HSU, u Švajcarskoj: HSK, Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur – nastava jezika i kulture domovine), kao jedan od vrednih društvenih resursa, igra važnu ulogu u razvoju identiteta i jezika i u negovanju višejezičnosti. To se već duže vreme jasno očituje kako u istraživanjima tako i u okvirnim smernicama poput švajcarskog višejezičkog koncepta. Uprkos tome, nastava maternjeg jezika se, u poređenju s nastavom u redovnim školama, često odvija pod otežanim okolnostima. Za to postoji više razloga:

- Institucionalna i finansijska podrška za nastavu maternjeg jezika je često slaba. U manje-više celoj Švajcarskoj nastavnici u školama maternjeg jezika plaćaju matične zemlje ili čak roditelji.
- Nastava maternjeg jezika je obično loše povezana s redovnom nastavom; kontakti i saradnja sa nastavnicima iz redovne škole su često vrlo slabo razvijeni.
- Nastava maternjeg jezika se po pravilu održava samo tokom dva časa nedeljno, što otežava kontinuitet i nadgradnju u radu.
- Pohađanje nastave maternjeg jezika po pravilu je dobrovoljno, obaveza učenika da pohađaju nastavu nije posebno jaka.
- Nastava maternjeg jezika se najčešće odvija u grupama polaznika različite dobi – jednu grupu često čine učenici od 1. do 9. razreda. To od nastavnika zahteva veliku sposobnost diferenciranja unutar grupe i didaktičku umešnost.
- Heterogenost grupa na nastavi maternjeg jezika je i u pogledu jezičke kompetencije učenika izuzetno visoka. Dok jedni iz kuće donesu dobro vladanje i dijalektom i standardnim jezikom, drugi govore samo dijalekat. Mnogi od onih koji pripadaju već drugoj ili trećoj generaciji koja živi u novoj zemlji koriste jezik te zemlje (npr. nemački) kao svoj glavni jezik, a maternjim jezikom vladaju samo u nekom od dijalektalnih varijeteta, isključivo usmeno, pri čemu je fond reči ograničen na usko polje poznatih tema.
- Nastavnici maternjeg jezika u inostranstvu su za taj posao po pravilu dobro obrazovani u matičnim zemljama, ali nisu pripremljeni za sve realne specifičnosti predavanja u heterogenim grupama migranata. Mogućnost usavršavanja u imigracionim zemljama uglavnom je vrlo skromna.

Želja je autora serije priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ da se nastavnicima pruži potpora u njihovom važnom i zahtevnom poslu i doprinese optimalnom kvalitetu nastave maternjeg jezika. To podrazumeva predstavljanje, s jedne strane, osnova i principa pedagogije i didaktike u zapadnoevropskim imigrantskim zemljama i, s druge strane, konkretnih i u praksi upotrebljivih predloga i modela nastave (upor. priručnik „Osnove i polazišta“ – orig. nem. „Grundlagen und Hintergründe“). Poboljšanje jezičke kompetencije je pritom u središtu pažnje. Didaktički predlozi su svesno zasnovani na principima i načinima rada koji su učenicima poznati iz nastave i udžbenika redovne škole. Na taj bi način, po mogućstvu uz visok stepen koherencije, trebalo približiti nastavu maternjeg jezika i redovnu nastavu. Upoznajući aktuelna didaktička polazišta i konkretne metode rada u redovnim školama koje đaci pohađaju, nastavnicima maternjeg jezika se pruža mogućnost usavršavanja kao i, nadamo se, suštinska potpora njihovom pozicioniranju kao ravnopravnih partnera u obrazovnom procesu učenika koji odrastaju bilingvalno i bikulturalno.

Priručnici serije „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ nastaju u tesnoj saradnji švajcarskih stručnjaka i drugih zapadnoevropskih stručnjaka, s jedne strane, i eksperata i nastavnika u školama maternjih jezika, s druge strane. Time je obezbeđeno da informacije i predlozi odgovaraju stvarnim uslovima, potrebama i mogućnostima nastave maternjeg jezika, kao i da za nju budu funkcionalni i upotrebljivi.

Uvod

1. Čitanje na maternjem jeziku: šanse i teškoće

Podrazumeva se da je važno umeti čitati i pisati na svom maternjem ili prvom jeziku: ko ne vlada ovim sposobnostima, nužno ostaje analfabeta za svoj prvi jezik, gubi vezu sa njegovom pisanom kulturom, a bi-kulturalne-bilingvalne-bilateralne kompetencije su mu ozbiljno ugrožene. Ko, nasuprot tome, poseduje ove kompetencije i na svom prvom jeziku, otvaraju mu se bogate i mnogobrojne mogućnosti. One se protežu od pristupa književnosti svog naroda, preko mogućnosti učestvovanja u pismenom životu kako u imigracionoj zemlji, tako i u zemlji porekla, prikupljanja informacija u knjigama i elektronskim medijima, a možda i širenja palete svojih profesionalnih šansi.

Uglavnom ne očekujemo naročite probleme sa čitanjem, bar kad je reč o jezicima koji koriste latinično pismo. Ali, nismo u pravu: tu itekako ima problema i teškoća. Sažecemo ih u tri grupe:

a) Problemi s grafemama (posebna slova i akcenti) i redosledom slova.

Većina jezika ima neke posebne slovne znake (ë, ç, ð, č, š, ğ, ı, â, æ, ã itd). Te se grafeme ne uče u okviru opismenjavanja u redovnoj školskoj nastavi imigracione zemlje. Isto važi za izgovor pojedinih slova (primer: <z> se u nemačkom izgovara kao c [ts], a u većini drugih jezika to slovo predstavlja zvučni parnjak glasa s – [z]; <c> se u turskom izgovara kao dž [dʒ], u slovenskim jezicima [ts], a u nemačkom [ts] ili [k]). Neki se glasovi u zavisnosti od jezika predstavljaju različitim slovničkim znacima. Tako glasu [ʃ] odgovara, npr., u nemačkom <sch>, u engleskom i albanskom <sh>, u turskom <ş>, u slovenskim jezicima <š> itd. Ni alfabetni redosled slova nije svuda isti; tako u turskom, recimo, reči koji počinju slovima ö i ü stoje posle reči na o i u, dok su u nemačkom te reči integrisane u odrednice s rečima na o i u, a u engleskom ili portugalskom ih uopšte nema. Sve ovo deca moraju naučiti kod kuće ili na nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi, ako žele tačno da govore i pišu na prvom jeziku. Da bi se izbegla mešanja sa alfabemizacijom na jeziku imigracione zemlje, mnogi nastavnici dopunskih škola uvode sve specifičnosti u pismu prvog jezika tek na kraju prvog, ili na početku drugog razreda.

b) Problemi sa standardnom varijantom prvog jezika:

Mnoga deca i mladi ljudi kod kuće govore samo neki dijalektalni oblik svog prvog jezika. Ti oblici odstupaju ponegde (npr. neki južnoitalijanski ili severnoalbanski govori) u toliko snažnoj meri od standardnog jezika da se posebno pri čitanju javljaju ozbiljni problemi. (Sa pisanjem je nešto lakše, pošto se i dijalekt može pisati.) Temeljno i pažljivo uvođenje u standardni i pismeni oblik maternjeg jezika jedan je od najvažnijih zadataka dopunske škole kada je reč o tome da se uspostavi i očuva pristup pisanoj kulturi. To posebno važi za decu iz neobrazovanih porodica koja kod kuće imaju vrlo slab, ili nemaju nikakav dodir sa standardnom, pismenom varijantom svog jezika.

c) Problemi koji proističu iz nedostatka pismene tradicije i podrške pismenosti u roditeljskoj kući.

Ova dimenzija teškoća nije specifična za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama, ona je pre svega u vezi sa obrazovanošću tj. neobrazovanošću roditelja. Sasvim uopšteno bi se moglo reći: deca i mladi ljudi koji su u kući navikli da koriste knjige i pismo imaju u našim tekstualno orijentisanim školama i društvima znatno bolje preduslove i perspektive od onih kod kojih ti preduslovi nedostaju. Naravno, posebno je pogodeno čitanje na prvom jeziku; čitanje na školskom jeziku se tokom redovne nastave godinama aktivno podstiče. Nastava maternjeg jezika u dopunskoj školi može odigrati važnu ulogu u kompenzaciji ovih deficita. Ovo je utoliko značajnije što učenici tako stečena znanja koriste i u redovnoj školi. Detaljnije informacije o ovom pitanju mogu se potražiti u priručniku „Osnove i polazišta”, pogl. 1, 2 i 8, a sem toga i u: Sträuli i dr. (2005) str. 130 i dalje, kao i u: Bibliomedia, QUIMS (vidi bibliografiju).

Uz pitanje „koji su najvažniji problemi učenika u vezi sa čitanjem na prvom jeziku u nastavi maternjeg jezika u dopunskim školama?” sprovedi smo, pre izrade ovog priručnika, malo ispitivanje među nastavnicima dopunskih škola. Odgovori su u skladu sa tri gore-navedene kategorije, što pokazuju i sledeći primeri:

- „Učenici ne znaju tačno kako se izgovaraju slova q, ç, gj, xh, sh itd. na albanskom i često imaju problema sa standardnim jezikom.“
- „Učenici imaju teškoća sa posebnim slovima značima u turskom. Sem toga, mnoge reči su im nepoznate jer im je rečnik oskudan.“
- „Problem je nesigurnost kod posebnih slova u našem jeziku, kao i kod odgovora nekih slova. Učenici to, naravno, nisu učili u redovnoj školi. To s decom moram veoma pažljivo da obradim i uvežbam, jer inače često ponavljaju pogrešan odgovor ili mešaju slova.“
- „Mali broj časova i zbog toga slab kontakt učenika sa standardnim jezikom otežava savlađivanje čitanja. Većina učenika kod kuće govori dijalekt i roditelji im ne pomažu u učenju standardnog jezika.“
- „U vezi sa čitanjem na prvom jeziku problem je to što učenici čitaju uglavnom samo u dopunskoj školi, a vrlo retko i kod kuće. Dodatnu teškoću predstavlja to što kod kuće govore dijalekt. Zbog toga im je teško da čitaju reči na standardnom jeziku, a ponekad ih i ne razumeju.“
- „Glavni problemi kod učenika proizlaze uglavnom iz činjenice da oni retko praktikuju čitanje. Moguće je navesti sledeće razloge za to:
 - a) i roditelji malo čitaju; deca ih skoro nikad ne vide kako čitaju;
 - b) deci se ne čitaju, ili se retko čitaju priče;
 - c) tokom poseta zemlji porekla praktikuje se pre svega govorni jezik.“
- „Deca su generalno slabo motivisana da čitaju. A još manje su motivisana da čitaju na maternjem jeziku, jer s time imaju još više teškoća.“

Kompetencija čitanja (kao i pisanja, a i mnoge tehnike i strategije učenja) nije vezana za neki određen jezik. Ko nauči da čita na jednom jeziku, lako tu kompetenciju može preneti i na druge jezike. Iz tog razloga je ono što se nauči na nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi korisno i upotrebljivo i u nastavi redovne škole. Istovremeno bi bilo izuzetno poželjno da dopunska i redovna škola što tešnje kooperativno rade na izgradnji kompetencije čitanja, kao i na razvijanju uživanja u čitanju. I o tome su nastavnici govorili u našem upitniku:

- „Učenici koji na školskom jeziku čitaju dobro i tačno, postižu to bolje i na prvom jeziku. Kompetencija čitanja nije ograničena na jedan jezik.“
- „Čitanje je tehnika koja mora biti uvežbavana. Ko je savlada u jednom jeziku, moći će da je koristi i u sledećem. Sem toga, deca koje rado čita, čita rado na svim jezicima. (...) Važno je sa svim jezicima povezati i na svim jezicima isprobati čitanje kao takvo, a i ciljno i interpretativno čitanje. Nastavnicima i učenicima mora biti jasno da većinu strategija i tehnika čitanja mogu primeniti na sve jezike.“
- „Značajnu prednost bi donela tesna saradnja nastavnika dopunske i redovne nastave. Tako bi se zajedno moglo konkretno i efikasno raditi na potpori učenicima u oblasti čitanja.“

2. Ciljevi i struktura ovog priručnika

Čitanje i pisanje na prvom jeziku nisu, kao što je gore rečeno, bilo kakve sposobnosti kojih se čovek u migraciji lako može i odreći. Naprotiv, sposobnost učenika da pribave i obrade pisane informacije na svom prvom jeziku spada u najosnovnije preduslove za njihov kompletan bilingvalno-bilateralan razvoj. Sem toga, sigurno vladanje prvim jezikom podstiče i opismenjavanje na školskom jeziku imigracione zemlje. Tako ono postaje, kao kompetencija koja deluje izuzetno selektivno, osnovna i za školski uspeh u redovnoj školi.

Cilj ovog priručnika je da pomogne nastavnicima u zahtevnom zadatku podsticanja i razvijanja želje za čitanjem na maternjem jeziku. Istovremeno, on ocrtava načine na koje nastavnici mogu podsticati poboljšanje različitih aspekata kompetencije čitanja – npr. tačno čitanje, razumevanje teksta, ili zadovoljstvo prilikom sastavljanja tekstova.

Priručnik u uvodnom delu daje uvid u važne zadatke i postulate savremene didaktike čitanja i govori o nekoliko aspekata koji su posebno važni u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi. Drugi, praktični deo obuhvata 30 konkretnih predloga za vežbanje u oblastima poboljšanja čitanja, treniranja čitanja i književno-kulturnog obrazovanja. Pri tom je reč o predlozima koji su upućeni nastavnicima. Većinu njih je moguće sprovesti u nastavi bez dodatnog vremenskog opterećivanja, na tekstovima koji se ionako čitaju na časovima. Većina predloga je nezavisna od uzrasta učenika; uz sitna prilagođavanja moguće ih je vežbati sa svima. To je u skladu sa uslovima u kojima se odvija dopunska nastava maternjeg jezika, kojoj po pravilu prisustvuju učenici različitog uzrasta i školskog nivoa.

3. Osnovna aktuelna didaktička načela o čitanju

Čitanje se ne uči od danas do sutra. Put od sporog prepoznavanja pojedinih slova do tečnog čitanja cele knjige je dug, često kamenit i naporan. Reč je o procesu u kojem je većini dece i mladih ljudi uvek iznova potrebna pratnja i potpora. U tom procesu odrasli – roditelji i nastavnici – imaju važnu ulogu, oni često učestvuju u često sasvim različitim čitalačkim interesovanjima učenika, a važni su i uzori, koji deci čitaju i sa kojima učenici mogu razmeniti mišljenja i utiske o sadržajima knjiga. Ovo može i treba da počne mnogo pre polaska u školu: kada roditelji sa svojom još sasvim malom decom prelistavaju i komentarišu slikovnice ili im čitaju priče i s njima o tome razgovaraju, stvara se jedan veoma delotvoran oblik ranog podsticanja čitanja. Ako pođemo od onoga što govore odrasli čitaoci, najveći podsticaj čitanju u školi daju oni nastavnici koji se jasno i otvoreno predstavljaju kao čitaoci i koje zanimaju čitalačka iskustva učenika, nastavnici koji znaju mnogo različitih knjiga i sa učenicima vode uzbudljive diskusije o pročitanoj.

Rado i dobro čitati – oba aspekta su važni preduslovi za uspešno razvijanje čitanja i uzajamno zavise jedan od drugog: samo onaj ko je već uživao u tekstovima i onome što se u njima priča biće spreman da učini nove, u početku možda napornije korake. I obrnuto, učenici moraju već posedovati određene sposobnosti za „rukovanje“ tekstovima, slikama i sadržajima da bi se radosno i radoznalo upustili u dalja čitanja.

Nastava koja podstiče čitanje mora voditi računa o različitim oblastima. Razlikujemo tri oblasti takve nastave: podsticanje čitanja, treniranje čitanja i književno-kulturno obrazovanje. Tri oblasti se nadopunjuju, ali za njih neophodne kompetencije često ne mogu biti uvežbavane istovremeno na istom tekstu. To naravno važi i za nastavu maternjeg jezika i čitanje na maternjem jeziku. Pojedinačne oblasti moguće je, međutim, na više načina uvežbavati i razvijati uz pomoć različitih tekstova i zadataka. To ima pozitivan uticaj na sposobnost čitanja i pisanja na prvom jeziku, ali i na jeziku imigracione zemlje. Ovaj priručnik nudi bogatu zbirku ideja i zadataka za sve tri oblasti.

a) Poboljšanje čitanja

Cilj podsticanja čitanja je motivisanje učenika na čitanje. Oni treba da razviju radoznalost prema tekstovima i knjigama, treba da umeju da naprave izbor prema sopstvenom ukusu, treba da iskuse raznolikost knjiga i tekstova i uzbudljivost koja nastaje saznavanjem sadržaja putem čitanja. Cilj bi bio ostvaren ako bi čitanje kod učenika postalo samostalna i svakodnevna delatnost – u školi, ali i kod kuće, na maternjem jeziku, kao i na jeziku škole.

S obzirom na takav cilj, važan je širok i zanimljiv izbor tekstova, da bi po mogućstvu svi učenici našli nešto što bi za njih bila zanimljiva lektira u koju su spremni da se udube. U širok izbor u tom smislu ne ubrajamo samo knjige, nego i časopise, novine, stripove, foto-knjige i slikovnice i, naravno, celu paletu elektronskih tekstova – od internet-stranica s informacijama o nekoj određenoj temi, do chata i foruma, kao i elektronskih knjiga (e-books; e-knjige).

Kod učenika koji ne pokazuju motivaciju za čitanje, mora se u početku raditi prevashodno na uspostavljanju mira neophodnog za čitanje. I ta deca i mladi ljudi treba mirno da sede na svojim mestima da bi čitali svoje knjige ili tekstove, i oni treba da izveste o tome šta su i koliko su čitali. Samo na taj način se trenira izvesna izdržljivost i izbegava se situacija u kojoj oni stalno prekidaju lektiru koju su sami odabrali.

Jedan od aspekata nastave koja doprinosi poboljšanju čitanja kod učenika podrazumeva i to da učenici uvide da i odrasli ljudi iz njihovog okruženja, kao i vršnjaci, takođe čitaju i da s njima mogu razmeniti iskustva o pročitanim sadržajima. Sem toga, u razredima s učenicima različitog uzrasta i školskog nivoa mogu stariji učenici preuzeti važnu ulogu čitalačkih uzora.

Poboljšanje čitanja u nastavi vodi se prevashodno sledećim ciljevima:

- Kod učenika treba da se probudi interesovanje za knjige i druge pismene i slikama ilustrovane medije.
- Nastava treba učenicima da pokaže kako da kompetentno rukuju velikom ponudom tekstova, i da im ponudi pomoć i strategije za učenje.
- Nastava treba da otvori sve moguće pristupe svetu pisma i da pokaže da je čitanje neposredno, svakodnevno, praktično relevantno i da može imati mnogo dodira sa životnim okruženjem (tekstovi o ličnim interesovanjima, različiti mediji o istoj temi, korišćenje tekstova iz prvog i drugog jezika itd). Na taj način bi trebalo pridobiti i motivisati i nove čitaoce među učenicima.
- Poboljšanje sposobnosti čitanja bi, konačno, trebalo da odvede tome da deca i mladi ljudi rado čitaju, da za knjigama i tekstovima ne posežu samo u školi, nego da čitanje i savlađivanje tekstova na prvom i drugom jeziku za njih postane deo svakodnevice.

b) Treniranje čitanja

Dobar trening čitanja ima za cilj tačno i jasno čitanje. Dobro i tačno čitati i istovremeno razumeti ono što se čita je zahtevan zadatak. Mnoga deca i mladi ljudi – posebno oni iz neobrazovanih porodica – tendencijalno su preopterećeni ako im u tome niko ne pomaže. Zbog toga se u nastavu koja podstiče čitanje uključuju na svim školskim nivoma različita vežbanja. U centru pažnje su pritom vežbe sposobnosti čitanja (osnovne sposobnosti), vežbe za tačno čitanje (precizno čitanje i rutina) i za strategije čitanja (pomoć u boljem razumevanju teških tekstova).

Kod treniranja čitanja, dakle, u prvom planu nije želja za čitanjem. Ovde se pre svega radi o tome da učenici treniraju i poboljšaju svoje sposobnosti čitanja. To se postiže strukturisanim vežbama sposobnosti, ponavljanjem vežbi čitanja na istom tekstu i prenošenjem strategija koje mogu pomoći u tome da se i teški tekstovi lakše razumeju.

U didaktici čitanja navode se tri centralne oblasti treninga, koje, naravno, važe i za treniranje čitanja na prvom jeziku:

1. Sposobnost čitanja:

U ovoj oblasti reč je prevashodno o tehničkom umeću čitanja na nivou slova, reči i rečenice. Mnogi učenici – posebno oni mlađi – još su nesigurni prilikom dekodiranja. Oni imaju problema sa prepoznavanjem pisma na jeziku porekla, prepoznavanjem reči, kao i povezivanjem delova rečenica i više rečenica. To je posebno izraženo onda kada se sistem glasova i slovni znakova maternjeg jezika razlikuje od sistema jezika koji se uči u školi (o tome vidi i gore). Nastava maternjeg jezika ovde može pružiti veliku potporu pažljivim uvođenjem u pismo ili posebne slovne znake maternjeg jezika, ali i sistematičnim radom na fondu reči, kao i bavljenjem kompleksnijim sintaktičkim strukturama.

2. Tačno čitanje:

Oblast treniranja *fluency* (tačnost) retko je još uključena u školsku praksu, što je šteta, jer je ona veoma relevantna: ko tačno čita i „prolazi“ kroz tekst relativno brzo i ne grešeći, ima manje teškoća i u razumevanju teksta. Razlog leži u tome što se uvežbani čitaoci mogu bolje koncentrisati na razumevanje teksta, jer je tehnički deo čitalačkog procesa kod njih uglavnom već automatizovan. Oni koji ne čitaju tačno moraju, međutim, deo energije uložiti u dekodiranje i druge tehničke aspekte čitanja. Novi rezultati iz Nemačke pokazuju takođe da su mnogi učenici tokom treniranja tačnog čitanja mogli razviti novi ili stabilniji samostalni koncept u vezi sa svojom sposobnošću čitanja. Oni su se posle ove faze treninga osećali kompetentnijima i češće su sebe opisivali kao dobre i motivisane

čitaocima. To sa svoje strane vodi jačanju motivacije za čitanje. U suštini, to je poznato opšte mesto: ko dobro čita, rado čita. Ko rado čita, mnogo čita. Ko mnogo čita, dobro čita.

3. Strategije čitanja:

Dobri, uvežbani čitaoci znaju šta mogu uraditi da bi neki tekst što brže i bolje razumeli. Oni (često i nesvesno) koriste različite strategije za razumevanje teksta i ne čitaju prosto kako im se „posreći“. Oni, na primer, pred čitanje naprave neku vrstu plana i čitaju tekstove na različite načine, u zavisnosti od plana i cilja. U didaktici razlikujemo tri vrste čitanja i razumevanja pročitanog koje u školi – naravno, i u dopunskim školama maternjeg jezika – mogu svesno biti uvežbavane uz odgovarajuće tekstove:

- Ciljno razumevanje pročitanog: ovde je cilj pronaći neku određenu informaciju, npr. u rečnicima, telefonskim imenicima, redu vožnje ili nekom nefikcionalnom tekstu.
- Opšte razumevanje pročitanog: ovde je cilj da se shvati suština teksta, bez obaveze da se zapamti svaki detalj. Ovaj način čitanja se primenjuje posebno često u vezi sa, npr., književnim tekstovima ili tekstovima iz novina.
- Detaljno razumevanje pročitanog: ovde treba po mogućstvu razumeti svaki detalj u tekstu (npr. u nekom receptu ili uputstvu, ili pred neki ispit).

Uvežbani čitaoci motre nad procesom razumevanja sve vreme tokom čitanja i umeju sebi da pomognu kad naiđu teškoće s razumevanjem. Poznavanje i samostalno korišćenje strategija čitanja je jedan od najvažnijih aspekata kompetencije čitanja. Prenosjenje ovih strategija je najbolje tokom zajedničke obrade tekstova na časovima, npr., u okviru razvijanja razgovora o tekstovima. Nakon pažljivog uvođa, strategije se, naravno, moraju uvek iznova uvežbavati na različitim tekstovima, sve dok ih učenici ne savladaju. U zavisnosti od vrste i sadržaja teksta, pristup će biti različit i koristiće se različite strategije (npr. strategije za razumevanje i vrednovanje nefikcionalnih tekstova, za sažimanje pripovedaka, za razumevanje grafikona itd.). Materijali i saveti u vezi sa ovim mogu se naći i u priručniku „Didaktički materijali 5: Strategije i tehnike učenja u nastavi dopunskih škola“, gde su u poglavljima 2 i 3 predstavljene dodatne strategije za rukovanje pomoćnim sredstvima (rečnicima, leksikonima itd.), kao i za čitanje.

U ovom priručniku predstavljene su raznovrsne vežbe za tri oblasti – sposobnost čitanja, tačno čitanje, strategije čitanja – koje, naravno, moraju biti prilagođene konkretnim uslovima u razredu ili grupi. Slabi-

ji čitaoci bi trebalo da urade što više vežbi u oblasti podsticanja sposobnosti čitanja. Bolji čitaoci mogu te vežbe i preskočiti i to vreme iskoristiti za sopstvenu lektiru. Tekstovi koji tematizuju svakodnevicu u nastavi su posebno pogodni za treniranje tečnog čitanja i strategija čitanja.

c) Književno-kulturno obrazovanje

Cilj književno-kulturnog obrazovanja je da učenici steknu iskustva sa književnim tekstovima. To se odnosi na, recimo, veselo i razigrano korišćenje jezika u pesmama i jezičkim igrama, ili na uživanje u književnim tekstovima. U dopunskim školama, naravno, u prvom planu stoje tekstovi na maternjem jeziku i, prilagođeno uzrastu đaka, prenošenje osnovnih znanja o istoriji književnosti zemlje porekla. Književni horizont učenika se širi kada se u nastavi sa višim razredima, ako je to moguće, uspostave veze sa književnošću imigracione zemlje, ili svetske književnosti.

Glavni cilj za učenike je razvijanje estetske senzibilnosti koja će biti od koristi pri daljim susretima sa poetskim tekstovima. Kultura neke zemlje i naroda ogleda se u širokom polju tekstova i knjiga. To važi kako za bajke i legende, tako i za pesme i pripovetke ili savremene romane. Svi ovi žanrovi jezički ispunjavaju posebne kriterijume u pogledu sadržaja i forme, koji se znatno razlikuju od svakodnevnog jezika, ili jezika nefikcionalnih tekstova. Sa starijim učenicima se, naravno, može razgovarati o tim razlikama. Ali, analiza književnih tekstova nije u prvom planu, nego pre svega mogućnost da se učenici uopšte sretnu sa takvim tekstovima, nauče da uživaju u njima i polako naviknu na njih.

Rime, stihovi i jezički ritam, ali i situacije u kojima se naglas čita, već sasvim maloj deci omogućuju intenzivna estetska iskustva koja stižu slušanjem. Ko je stekao takva iskustva, on će svojim „unutrašnjim uhom“ osluškivati tekstove i kad ih čita u sebi. To je izuzetno važno, posebno za lirske tekstove.

Uz potporu nastavnika i odgovarajućih zadataka, zajedničko čitanje sa celim razredom – npr. neke lirske pesme ili pripovetke – može biti osnova ne samo uživanja u tim tekstovima, nego i razumevanja na različitim nivoima. U razgovorima i razmeni mišljenja zatvaraju se rupe u razumevanju, a ono što stoji između redova se osvešćuje i artikuliše. Zajedno se zamišljaju slike ili igraju scene (igranje scena iz tekstova je odličan oblik kontrole razumevanja i njegovog produbljivanja). Karakteri i ponašanja pojedinih likova moguće je interpretirati i o njima diskutovati, zajedno se može govoriti o tome koja osećanja se bude prilikom čitanja književnih tekstova. Zajedničko razmišljanje, diskusije i obrada pomažu učenicima da zaista razumeju ono o čemu tekstovi govore. To je bez ikakve sumnje plodotvornije, privlačnije i komunikativnije od razmišljanja u samoći, ili pisanja sastava sa klasičnim zadatkom „Napiši kako i zašto ti se tekst dopao“.

4. Dodatne napomene s posebnim osvrtom na čitanje u okviru nastave maternjeg jezika

Čitanje i poboljšanje sposobnosti čitanja razlikuje se u dopunskoj nastavi maternjeg jezika, kao što je gore rečeno, pre svega u pogledu jezika tekstova i njihovog kulturnog porekla od čitanja tokom nastave u redovnoj školi. Međutim, način rada i važbanja je manje-više identičan, a cilj im je literalna socijalizacija i poboljšanje jezičkih sposobnosti i u prvom i u drugom jeziku. Sledeći odeljci a) i b) zbog toga nisu zamišljeni kao nešto što je specifično samo za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama; oni zapravo zaključno ističu dva opšta (pa samim tim važeća i za dopunsku nastavu maternjeg jezika) aspekta.

a) Priprema teksta za lakše čitanje

Fond reči je izuzetno važan kod čitanja. Čitaoci često ne razumeju neki tekst jer sadrži previše njima nepoznatih reči. U tekstovima napisanim standardnim oblikom prvog jezika to može izazvati niz problema, jer učenici kod kuće praktikuju isključivo dijalekt.

Iz tog razloga je važno da se u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi tekstovi pripreme tako da im pristup bude olakšan (upor. takođe Sträuli [Štrojli] i dr., str. 58 i dalje). Oprobani metod je priprema spiska ključnih reči zajedno s učenicima, kao i objašnjavanje eventualnih problematičnih reči i izraza i otklanjanje teškoća („Sada ćemo čitati jedan tekst u kojem se nalaze reči ‘zidine’, ‘nađoš’, ‘zastrašujuće’ i ‘viteški oklop’. Prvo ćemo pogledati šta te reči znače!“). Na taj način se učenici ne uvode samo u sadržaj teksta, nego mogu aktivirati i svoje predznanje, obrazovati prve pretpostavke i razumeti već bitan deo gramatičkih oblika i pojmova koji se koriste u tekstu napisanom standardnim jezikom. I slike koje ilustruju događaje, prikazuju detalje, atmosferu ili određene konkretne sadržaje mogu doprineti bržem razumevanju.

b) Ne mora se uvek razumeti svaka reč

Čitaoci (a i nastavnici!) se često previše koncentrišu na ono što ne razumeju, umesto da se prvo koncentrišu na sve ono što razumeju. Ovakav pristup okrenut deficitima može biti demoralisajući.

Moguće je, međutim, početi drugačije: npr., kad učenici dobiju zadatak da prilikom čitanja obeleže sve ono što su razumeli. Markiranjem mesta koja su razumeli biće im odmah jasno da u tekstu po pravilu ostaju samo delovi rečenica ili pojedine reči koje ne razumeju prilikom prvog čitanja. Na taj način se u najvećem broju slučajeva povećava i motivacija za dalje čitanje. Takođe, iz konteksta onoga što je jasno često je moguće razrešiti i nejasna mesta.

Ima tekstova kod kojih čitaoci uopšte i ne moraju razumeti sve reči; u zavisnosti od cilja nastave i vrste teksta sasvim je dovoljno razumeti veći deo (vidi gore). Od pomoći može biti i markiranje glavnih mesta i ključnih reči u tekstu. Tako čitaoci znaju na šta treba da paze i na koja mesta treba obratiti posebnu pažnju. U zavisnosti od ciljeva u vezi sa određenim tekstom (recimo, detaljna analiza sadržaja i jezika), posle toga je moguće posvetiti se radu na širenju vokabulara. Podrazumeva se da je rad na fondu reči posebno plodan u kontekstu tekstova koji se realno rade na časovima.

c) Kooperacija s redovnom nastavom

Kada dopunske i redovne škole sarađuju, njihova kooperacija širi horizont i doprinosi trajnom učvršćivanju naučenog. To ne važi samo za sadržaje koji se zajednički obrađuju (npr. vode ili poljoprivreda u različitim zemljama), nego i za mnoge tehnike i strategije učenja. Pošto su one skoro uvek nezavisne od jezika, odnosno, mogu biti korišćene za različite jezike, kooperacija nastavnika u dopunskim i redovnim školama je na tom polju posebno poželjna. Ovo se takođe odnosi na važnu oblast književno-kulturnog obrazovanja u kojoj se redovna i dopunska nastava mogu optimalno nadopunjavati i zajedno doprinositi uživanju u čitanju kod učenika.

Kada kontakt dopunske i redovne škole nije automatizovan (kao, npr., u Švedskoj), obično je do nastavnika maternjeg jezika u dopunskoj školi da ga uspostavi i da se informiše o mogućnostima saradnje u oblasti čitanja. Evo nekoliko ideja (upor. i mnoge predloge u drugom delu ovog priručnika, kao i kod Sträuli i dr., str. 116 i dalje):

- Čitanje pesama na različitim jezicima (i/ili pisanje pesama); vežbanje držanja referata, snimanje CD-a s pesmama, pravljenje višejezične knjižice; prevođenje na jezik škole. Eventualno književno veče sa roditeljima na kojem se recituju pesme na različitim jezicima.
- Zajedničko čitanje neke dvojezične ili višejezične knjige ili slikovnice.
- Pripremanje izložbe s knjigama na više jezika; uz svaku knjigu se priprema kartica sa kratkim opisom.
- Korišćenje elektronskih i drugih izvora na različitim jezicima za neku zajedničku nefikcionalnu temu (npr. rimsko doba u Nemačkoj i Turskoj itd.).
- Zajedničko uvođenje i korišćenje određenih strategija ili tehnika čitanja (vidi deo II u ovom priručniku i priručnik 5: Strategije i tehnike učenja).

- Zajednički rad na stvaranju višejezične školske biblioteke.
- Kooperacije (radionice itd.) u okviru jednonedeljnog projekta „Radost čitanja na različitim jezicima“ ili u okviru jedne večeri čitanja.

Ponekad je zbog preopterećenja nemoguće ostvariti kooperaciju. U tom slučaju je preporučljivo posegnuti za minimalnim rešenjem: da učenici nastavnicima dopunskih škola donesu jezičke udžbenike redovnih škola i da nastavnici pogledaju šta se u njima može naći u vezi sa poboljšanjem čitanja, treningom čitanja, strategijama i književnim obrazovanjem. Tu sigurno ima ideja koje se mogu realizovati i u dopunskoj nastavi maternjeg jezika, a i sami učenici sigurno mogu pomoći objašnjenjima, predlozima i iskustvima.

d) Gde je moguće naći tekstove na jeziku porekla?

- Zbirke tekstova za korišćenje u nastavi

Podrazumeva se da nastavnici dopunskih škola poseduju sopstvene zbirke tekstova za nastavu. Pri tom može biti reč o književnim delima, zbirkama pesama ili bajki, slikovnicama ili udžbenicima iz zemlje porekla, ali i zbirkama članaka, priča itd. o nefikcionalnim temama. Sve su važniji i spiskovi s linkovima odgovarajućih internet-stranica.

Nastavnici mogu napraviti zbirke tekstova i zajedno sa učenicima dopunske škole. Jednostavna mogućnost bi svakako bilo zamoliti učenike i njihove roditelje i rođake da donesu tekstove na svom jeziku i daju ih dopunskoj školi na korišćenje. To mogu biti slikovnice, knjige, časopisi, dečje novine i stripovi. Naravno, moguće je i treba sa učenicima i na internetu tražiti tekstove na jeziku porekla. Važno je da nastavnici pritom pomažu učenicima i da ih upute u odgovoran odnos prema izvorima (pravilno navođenje izvora, pomoć pri citiranju itd.).

Važno: u zavisnosti od zemlje ili regiona i političkog konteksta, nastavnici moraju strogo voditi računa da u zbirke ne uključe tekstove tendencioznog, nacionalističkog i uopšte provokativnog karaktera.

- Zbirke tekstova za pozajmljivanje

Pravljenje zbirke tekstova za neposrednu upotrebu u nastavi je važno, ali nije dovoljno. Da bi čitanje na prvom jeziku bilo zaista aktivno podsticano, te zbirke moraju biti nadopunjene ponudom knjiga i drugih tekstova koje učenici mogu pozajmiti i čitati kod kuće. Najbolje je ako takve naslove mogu naći u interkulturalnoj biblioteci (o tome vidi dole), ili u biblioteci svoje škole, ukoliko je ona koncipirana višejezično. Ako to nije slučaj, „lopta“ je kod nastavnika maternjeg jezika u dopunskoj školi. Ako nastavnici poseduju zbirku tekstova i za nju naprave jednostavan spisak pozajmljivanja (tabelu sa naslovima i poljima za imena onih koji pozajmljuju knjige ili tekstove), to je već sasvim dovoljno. Tako učenici mogu svake sedmice „poručiti“ šta bi želeli da čitaju i vratiti već pročitane naslove. Naravno, učenici mogu i pomoći prilikom stvaranja takve male biblioteke. Posebno dobar trenutak za to je letnji raspust, koji mnogi učenici provode u svojim zemljama porekla, odakle mogu doneti lektiru. Takođe je moguće pred raspust u okviru jedne manje akcije („pijace“, roditeljskog sastanka i sl.) eventualno skupiti čak i nešto novca, tako da svako dete može u domovinu poneti određenu svotu namenjenu nabavci knjiga. I ovde je izuzetno važno naglasiti da naslovi moraju biti politički i ideološki neutralni.

Ova biblioteka možda može da se čuva u školi u nekom ormanu. Još bi bolje bilo, naravno, kada bi biblioteka u školi (ukoliko u njoj postoji biblioteka) takođe imala knjiga na različitim jezicima porekla, koje bi mogle biti korišćene u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi. Ako je dopunska nastava maternjeg jezika integrisana u redovan školski sistem to ne bi smeo biti problem. Ali, u drugim slučajevima može biti neophodna inicijativa nastavnika dopunske škole, što se svakako isplati.

- Javne interkulturalne biblioteke

U mnogim bibliotekama, posebno u većim mestima, moguće je pozajmiti neke knjige (uključujući slikovnice i knjige za decu i omladinu), a ponekad i časopise na različitim jezicima.

U Švajcarskoj postoji udruženje takvih interkulturalnih biblioteka; upor. internet-stranicu <http://www.interbiblio.ch> sa pregledom položaja biblioteka i mogućnostima iznajmljivanja knjiga.

Za Švedsku se sve informacije mogu naći na internet-stranici <http://modersmal.skolverket.se/sites/svenska/index.php/flersprakighet-i-forskolan/kop-lan>

Za Nemačku vidi <http://www.bibliotheksportal.de/themen/bibliothekskunden/interkulturelle-bibliothek/materialien-in-mehreren-sprachen.html>

- Pozajmljivanje knjiga i dobijanje informacija od institucija određenih zemalja (primeri)

Nemačka:

Internet-stranica nemačkog Udruženja biblioteka obuhvata mnoge informacije i omogućuje konkretne pretrage. Tu je moguće naći materijal i informacije za sledeće teme: tekstovi za bibliotečki rad, višejezični bibliotečki rečnik i online-rečnici, spisak dela na stranim jezicima u nemačkim javnim bibliotekama, linkovi vezani za jezik i kulturu, linkovi platformi na Vikipediji na stranim jezicima, linkovi za medije, novine i časopise, predlošci tekstova o merama podsticanja jezičkih i čitalačkih sposobnosti. Link: <http://www.bibliotheksportal.de/> und <http://www.bibliotheksportal.de/themen/bibliothekskunden/interkulturelle-bibliothek/materialien-in-mehreren-sprachen.html>

Internet-stranica Gete instituta daje vredne informacije o višejezičnim knjigama, materijalima za nastavu, a poseduje i veoma koristan spisak linkova na druge institucije: <http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/fms/lit/deindex.htm>

Korisne informacije i predloge za uključivanje roditelja moguće je naći na internet-stranici <http://www.mehrsprachigvorlesen.verband-binationaler.de>

Austrija:

Mnoge informacije i opcije pretrage nalaze se na linku <http://www.schule-mehrsprachig.at>

Specijalno za višejezične knjige za decu i omladinu vidi <http://www.schule-mehrsprachig.at/index.php?id=11>

Pored mnogih materijala, tu su i višejezične dečje novine koje je moguće poručiti i u Švajcarskoj i Nemačkoj. Pretplata je besplatna, naplaćuje se samo poštarina. Korisne informacije daje i austrijska internet-stranica <http://www.wirlesen.org>

Švajcarska:

U Švajcarskoj je zadužbina Bibliomedia napravila raznovrstan izbor stranih i višejezičnih knjiga, koje, naravno, i nastavnici dopunskih škola mogu iznajmljivati na duži vremenski period. Dostupne su knjige na albanskom, arapskom (samo dečje knjige), engleskom, hrvatskom, portugalskom, srpskom, španskom, tamilskom i turskom. Naslovi knjiga koje je moguće pozajmiti pobrojani su u spisku na internet-stranici. Troškovi pozajmljivanja zavise od toga gde se nalazi škola. Nastavnicima preporučujemo da se informišu kod direktora škole ili da direktno kontaktiraju Bibliomeditu. U Bibliomediji se može dobiti i nastavni materijal, spiskovi knjiga, a tu su i linkovi na sajtove s temom višejezičnosti; upor. u bibliografiji naslov „Bibliomedia, QUIMS“. Link: www.bibliomedia.ch. Adresa: Bibliomedia, Rosenweg 2, 4500 Solothurn, Švajcarska. Tel.: +41 32 624 90 20.

JUKIBU (nem. Interkulturelle Bibliothek für Kinder und Jugendliche – Interkulturalna biblioteka za decu i omladinu): Ova specijalna biblioteka u Bazelu poseduje knjige i medije na 50 različitih jezika. Za pretragu je moguće koristiti aktuelan online-katalog. U JUKIBU-biblioteci se redovno održavaju različite manifestacije. Link: www.jukibu.ch. Adresa: JUKIBU; Elsässerstrasse 7, 4056 Basel, Švajcarska. Tel.: +41 61 322 63 19.

Baobab: Udruženje Baobab je angažovano u oblasti interkulturalnih tema u vezi s čitanjem i s vremenom na vreme objavljuje višejezične knjige. Link: <http://www.baobabbooks.ch>.

Netzwerk sims: Na ovoj platformi nalaze se spiskovi knjiga na različitim jezicima koje je moguće poručiti. Sem toga, sa te stranice se može skinuti mnogo korisnih nastavnih materijala u vezi sa podsticanjem jezičkih sposobnosti kod dece u imigracionim zemljama: <http://www.netzwerk-sims.ch>

Bischu – Priručnik za saradnju biblioteka i škola (nem. Bibliothek und Schule) koji izdaje Direkcija za obrazovanje kantona Ciriha (<http://www.bischu.zh.ch/>): U priručniku se može naći mnogo vrednih predloga. On pokazuje da ova saradnja znači mnogo više od običnog pozajmljivanja knjiga.

Švedska:

Opširne informacije o izdavačima, bibliotekama, mogućnostima iznajmljivanja itd. nalaze se na gore već pomenutoj veb-stranici: <http://modersmal.skolverket.se/sites/svenska/index.php/flersprakighet-i-forskolan/kop-lan>

Za više zemalja: Zaduzbina evropskih nacionalnih biblioteka prikupila je linkove o različitim partnerima u Evropi. Link: <http://www.theeuropeanlibrary.org>

Deo I: Kako poboljšati čitanje

Predlozi za vežbe i nastavu su u ovom delu podeljeni u četiri oblasti:

Susret s knjigama i tekstovima

Predlozi za nastavu 1–8:

U prvom planu je upoznavanje sa različitim vrstama knjiga i tekstova kao važnim elementom motivacije za čitanje.

Čitanje i razumevanje knjiga i tekstova

Predlozi za nastavu 9–11:

Fokus ove oblasti je na samom činu čitanja, pri čemu su pokazane mogućnosti različitog pristupa čitanju, kao i načini na koje učenici mogu samostalno planirati i reflektovati proces čitanja.

Izveštavanje o čitanju

Predlozi za nastavu 12–17:

Ovaj deo se prevashodno bavi reflektovanjem pročitano, dakle, razgovaranjem o sadržajima. Tu se nalazi više predloga o tome kako se u razredu može govoriti o iskustvima sa čitanjem.

Reflektovanje pročitano

Predlozi za nastavu 18–19:

Oba predloga u ovoj rubrici služe kao potpora važnoj kompetenciji samoprocene sposobnosti kod učenika, kao i izgrađivanju svesti o sopstvenim čitalačkim navikama i preferencijama. Na taj način ovi predlozi doprinose tome da učenici postanu samostalni i sposobni čitaoci.

1

Čitanje učenicima naglas
kao ritual

Cilj

Čitanje naglas je jedan od najjednostavnijih i istovremeno najdelotvornijih metoda za podsticanje motivacije za čitanje. Kada im naglas čitamo, U imaju mogućnost da u nekoj knjizi ili priči jednostavno uživaju. Oni saznaju kako priče mogu biti zanimljive i da se isplati da dobro i brzo nauče da čitaju.

1–9. razr.

15–20 min.

Materijal:
Knjiga (u nastavcima) ili zbirka
kraćih tekstova.

Tok:

Svaka nastavna jedinica u dopunskoj školi (npr. sedmični dvočas) počinje sekvencom čitanja učenicima. Đaci sedaju tako da im bude udobno, a N im čita neku knjigu tokom najmanje 15 minuta. U prvom planu je ovde uživanje i poniranje u priču.

Napomene:

- Važno je, pogotovo kad se čita cela knjiga (a ne pojedine kratke priče), da se ritual ponavlja tokom dužeg vremenskog perioda, jer bi U inače mogli zagubiti „crvenu nit“.
- Nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama često pohađaju U različitog školskog nivoa. Da bi svima bilo zanimljivo, treba odabrati neki tekst koji se obraća svim uzrastima. Alternativa: kratki tekstovi na smenu za niži, srednji i viši nivo.
- Tokom sekvence čitanja u razredu mora biti mir. Đaci eventualno smeju nešto crtati, ali nije dopušteno raditi ništa što pravi buku i skreće pažnju.

Varijante:

1. Lektira se bira zajedno s U. N priprema izbor tekstova. Naravno, i U smeju doneti tekstove.
2. Knjige ili priče ne mora uvek da čita N, i U mogu preuzeti tu ulogu. Važno je da se glasno čitanje intenzivno uvežba. Dobro je đacima dati tekstove nedelju dana ranije da uvežbaju čitanje. Na taj način se može i dobro diferencirati (U koji slabije čitaju pripremaju kraće, a oni koji bolje čitaju duže tekstove).
3. Čitanje se uvek snima magnetofonom ili drugim medijima (diktafonom, mobilnim telefonom, kompjuterom). Na taj način nastaje audio-knjiga koju je, naravno, moguće i pozajmiti; kopije se mogu staviti na raspolaganje i drugim razredima. Varijanta: stariji U snimaju čitanje neke knjige za mlađe učenike. Upor. i predlog za nastavu br. 10 „Čitanje i snimanje čitanja za druge“.

2

Otvaranje male biblioteke na prvom jeziku

Cilj

Đaci se upoznaju sa širokim i zanimljivim izborom tekstova na prvom jeziku. Oni razmenjuju saznanja o pročitanoj (ili o slikovnicama) i u stanju su da prave izbore između više ponuđenih knjiga. Upoznaju se sa pravilima koja važe u bibliotekama.

1–9. razr.

10–20 min.

Materijal:

Različite knjige, slikovnice, stripovi, ilustrirani časopisi, časopisi za decu i omladinu na maternjem jeziku.

Tok:

- Projekat počinje zajednički: hoćemo da napravimo malu biblioteku sa različitim tekstovima (knjigama, slikovnicama, leksikonima itd.) na našem jeziku. Treba razjasniti da li neko nešto može da donese. Gde ćemo staviti knjige i druge tekstove (stoji li nam na raspolaganju eventualno neki orman u školi, ili polica u školskoj biblioteci)? Na koji način će se pozajmljivati knjige?
- Đaci od kuće donose različite tekstove i knjige i predstavljaju ih razredu. Na kraju se pravi spisak naslova (npr. u obliku jednostavne tabele za pozajmljivanje), a knjige i tekstovi se po mogućstvu stavljaju na policu.
- Đaci sada mogu jedni drugima preporučiti lekturu i pozajmljivati knjige i časopise. Za to se može svake sedmice odvojiti 10 minuta. U tabelu se zapisuje ko uzima koju knjigu. Određuju se dva U, koji preuzimaju kontrolu tokom jednog kvartala i vode računa o tome da sve knjige koje se vraćaju budu u dobrom stanju.

Napomene:

- Kao što je pomenuto u uvodu, pogl. 4d, U mogu sa raspusta doneti tekstove na svom jeziku (novac se može obezbediti prethodno, recimo u okviru neke „pijace“ ili roditeljskog sastanka).
- Važno je da u maloj biblioteci dopunske škole bude tekstova za sve uzraste, kao i knjiga za decu i omladinu, a neophodan je i jedan rečnik.
- Biblioteka može obuhvatiti i audio-knjige, bilo kupljene ili samostalno snimljene (upor. predloge za nastavu br. 1 i 10).

3

Pozajmljivanje knjiga od institucija kao što je „Bibliomedia“

Cilj

U treba da nađu onu lektiru na svom prvom jeziku koja ih zanima, na taj način treba ojačati njihovu motivaciju i kompetenciju u čitanju. Prilikom biranja odgovarajuće lektire U mogu pregledati ponudu specijalizovanih institucija kao što je, npr., „Bibliomedia“ u Švajcarskoj. Takve institucije, kod kojih je moguće pozajmiti knjige na različitim jezicima tokom dužeg perioda, postoje u mnogim zemljama.

1–9. razr.

15–30 min.

Tok:

- Ponuda odabrane institucije za određeni jezik se zajednički pregleda i o njoj se razgovara. Bira se i poručuje lektira.
- Kada knjige stignu, U smeju da ih ponesu kući i tamo čitaju. Tokom 4–6 sedmica odvaja se po 15–30 min. od svakog časa da bi U razmenili čita-lacka iskustva i mogli jedni drugima da preporuče lektiru.
- Određuju se dva U koja preuzimaju kontrolu i vode računa o tome da sve pozajmljene knjige budu vraćene čiste i u dobrom stanju.

Napomene:

- Prilikom traženja odgovarajućih institucija pomoć mogu pružiti lokalni bibliotekari ili nastavnici zaduženi za školsku biblioteku.
- Podaci i linkovi za različite institucije u Nemačkoj, Austriji, Švedskoj i Švajcarskoj nalaze se u uvodu, pogl. 4d, „Pozajmljivanje knjiga i dobija-nje informacija od institucija određenih zemalja“.

4

Poseta biblioteci

Cilj

Đaci posećuju jednu (po mogućstvu višjejezičnu) biblioteku i tamo vide koliko je raznovrsna ponuda. Upoznaju se sa fondom i organizacijom biblioteke i informišu se o uslovima pozajmljivanja knjiga. Oni treba da dožive biblioteku kao mesto za učenje, dakle, kao mesto na koje može da se ode kada se traže informacije o određenim temama.

1–9. razr.

45–90 min.

Tok:

- Biblioteke većinom rado dočekuju školske razrede i upućuju ih u pojedini-nosti svog rada. Mnoge, pre svega veće biblioteke imaju u ponudi knjige na različitim jezicima koje je moguće pozajmiti.
- Odlazak u biblioteku treba kod svih učenika da se pretvori u naviku. U biblioteci oni treba da nađu lektiru koja ih zaista zanima. Teme mogu biti potpuno različite, od kuvara, novina, preko fudbala, ljubavnih priča do stripova. Često je u bibliotekama moguće koristiti i kompjuter na kojem se mogu potražiti tekstovi na prvom jeziku.

Napomene:

- U vezi sa interkulturalnim bibliotekama i višejezično organizovanim školskim bibliotekama upor. pogl. 4d u Uvodu. Pravljenje višejezične biblioteke u nekoj školskoj biblioteci je optimalan projekat kooperacije nastave u dopunskoj i redovnoj školi; upor. o tome pogl. 4c.
- Najbolje bi bilo zaista posetiti neku višejezičnu ili interkulturalnu biblioteku u kojoj U mogu naći knjige na svom jeziku. Tamo gde to nije moguće ipak ne treba odustati od posete biblioteci. Tu se, posebno za U iz neobrazovanih porodica, može otvoriti ceo novi svet. Sem toga, u bibliotekama je uvek moguće naći i leksikone itd., koje treba koristiti i za dopunsku nastavu maternjeg jezika.
- Pre posete biblioteci važno je obavestiti se kod N u redovnoj školi o tome u kojoj meri su U već upućeni u korišćenje biblioteke i šta još eventualno treba uraditi.
- Pre posete je takođe važno kontaktirati saradnike biblioteke i najaviti posetu. Možda je čak moguće da bibliotekari pripreme knjige na jeziku porekla, ili da ih poruče. U vezi s tim je takođe važno prethodno razjasniti uslove pozajmljivanja knjiga. U mnogim zemljama U mogu besplatno pozajmljivati knjige.
- Poželjno je da svi U pozajme neku knjigu. Na nekom od narednih časova treba da dobiju mogućnost da knjigu predstavljaju drugim đacima.

5

Domino od knjiga

Cilj

Domino se može igrati i knjigama. Đacima se tako na neobičan način predstavljaju knjige koje su već tu (npr. iz biblioteke) ili neke nove knjige (u privatnom vlasništvu).

1–9. razr.

20–30 min.

Materijal:
Što više različitih knjiga,
slikovnica, časopisa itd.

Tok:

- Mnogo knjiga se u razredu raspoređuje tako da svaki U (ili grupe od 2–3 U) pred sobom ima tri do četiri knjige. Podrazumeva se da se pri tom vodi računa o uzrastu U, kao i da se početnicima mora pomoći. Svi dobijaju pet minuta da se upoznaju s knjigama. Oni pažljivo gledaju naslovnu stranu, unutrašnju stranu korica i prelistavaju knjige. Možda u knjigama ima ilustracija, možda je tu sadržaj, ili su knjige podeljene na poglavlja, sadrže portret autora itd. Cilj je da se U u ovoj fazi upoznaju sa osnovnim osobenostima knjiga koje će zatim koristiti u igri.
- Sada N uzima prvu knjigu i opisuje je na osnovu osobenosti. N može reći, npr.: „Ovo je knjiga fotografija, u boji je, tema je priroda u našoj domovini“. Zatim se, kao u tradicionalnoj igri domina, traži odgovarajuća „pločica“ koja se dodaje prvoj knjizi – knjiga sa jednom ili više osobina koje odlikuju i prvu knjigu. Ko odluči da doda neku knjigu, objašnjava zašto to namerava da uradi. Izbor mora biti obrazložen nekom identičnom

osobinom; grupa odlučuje da li je kriterijum zadovoljavajući. Dozvoljene su jednostavne osobenosti (npr. i ova knjiga je plava, i ovu knjigu je napisala žena, naslov počinje istom rečju), ali i komplikovanija obrazloženja koja se možda tiču i sadržaja (npr.: i ova knjiga je krimi-roman, i ovde su glavni likovi brat i sestra, i ovde se radnja odvija u Turskoj).

- Igra se završava ili kada su sve knjige integrisane u domino, ili nakon 10–15 minuta. Na kraju je moguće porazgovarati o pitanju: „Koji od knjiga koje smo koristili za domino želiš da pročitaš?”

6

Prve rečenice

Cilj

Uz pomoć ove vežbe U upoznaju različite knjige i tekstove (članke itd.), postavljaju hipoteze i ohrabruju se da pročitaju ceo tekst. Možda čak i sami pišu priču uz pomoć prve rečenice koja im se posebno dopada.

2–9. razr.

60 min.

Materijal:
Izbor različitih knjiga i časopisa
(priprema ih N), papiri A3-formata.

Tok:

- Informisanje razreda: Za mnoge pisce je prva rečenica neke knjige ili teksta odlučujuća. Kod čitaoca je često isto tako! Potražićemo u ovim knjigama i časopisima ovde (misli se na izbor koji je napravio/napravila N) takve rečenice i uz njihovu pomoć ćemo postaviti zagonetke.
- U u knjigama i časopisima traže prve rečenice koje im se posebno dopadaju. Mlađim U pomaže N ili stariji U. Đaci čitko zapisuju nađene rečenice na A3-papir. Mogućnost daljeg rada u grupi ili plenumu:
 - a) U čitaju rečenice i pokušavaju da otkriju iz koje knjige ili časopisa bi mogle poticati.
 - b) U postavljaju hipoteze o tome kakva bi priča mogla početi određenom rečenicom. Pokušavaju i da otkriju žanr teksta (krimi-priča, bajka, novinski članak, realistična priča, stručna knjiga, uputstvo za upotrebu itd).

Varijante:

- Svaki U čita početne rečenice, bira onu koja mu se najviše dopada i smišlja neku priču. Na kraju se porede samostalno smišljene priče i realni tekstovi.
- U iz različitih knjiga i tekstova traže poslednje rečenice i pokušavaju na osnovu kraja da postave hipoteze o sadržaju ili poreklu (iz koje knjige...) određenih tekstova.
- Dobru mogućnost nadogradnje nudi vežba br. 7 (postavljanje hipoteza).

7

Postavljanje hipoteza

Cilj

Mogućnost poređenja realnog odvijanja procesa sa sopstvenim očekivanjima i hipotezama predstavlja važan motivacioni faktor prilikom čitanja beletristike. Sopstvene pretpostavke bivaju ili potvrđene, ili se pokazuju kao pogrešne. To je posebno zanimljivo prilikom čitanja avanturističkih ili krimi-romana. Vežba izostrava svest U u vezi sa građenjem hipoteza i očekivanja.

2–9. razr.

25–45 min.

Materijal:
Različite knjige
(priprema ih N).

Tok:

- Đaci u parovima čitaju početak (npr. prvo poglavlje ili prvu stranu) neke priče. Mlađim ili slabijim U moguće je taj deo u celini ili delimično pročitati naglas ili prepričati (za to je poželjno obrazovati timove sa starijim i mlađim U). U zavisnosti od sastava razreda treba ponuditi različite knjige (u skladu sa uzrastom, polom, zanimanjima). Važno: treba uzeti samo one tekstove koje je najmanje jedan U već čitao i poznaje ih.
- Posle toga parovi razgovaraju i zapisuju svoje hipoteze o daljim događajima (kako bi priča mogla da se nastavi, šta bi bilo zabavno, zastrašujuće, smešno itd).
- Timovi predstavljaju svoje hipoteze pred razredom. Neko ko je pročitao knjigu ili zna priču reaguje i priča ostalima kako se tekst zaista nastavlja.

Napomene:

Vežba br. 6 (Prve rečenice) može poslužiti kao dobra predvežba.

Varijante:

- Kada su sve grupe ili više njih pročitale isto prvo poglavlje, povedite razgovor: koja hipoteza je najverovatnija i zašto?
- Vežba je pogodna i kao uvod u zajedničko čitanje na nivou razreda. Početak teksta se čita naglas; svi U pišu svoje hipoteze o nastavku teksta. Posle toga hipoteze se skrivaju u „kovčeg s blagom“. Kada se završi zajedničko čitanje, gleda se da li je neka hipoteza bila tačna.

8

Knjige u kesicama iznenađenja

Cilj

Manja deca posebno vole iznenađenja. Uz pomoć ove ideje ona će postati izuzetno radoznala u pogledu sadržaja knjige. To može podstaći motivaciju za čitanje.

1–9. razr.

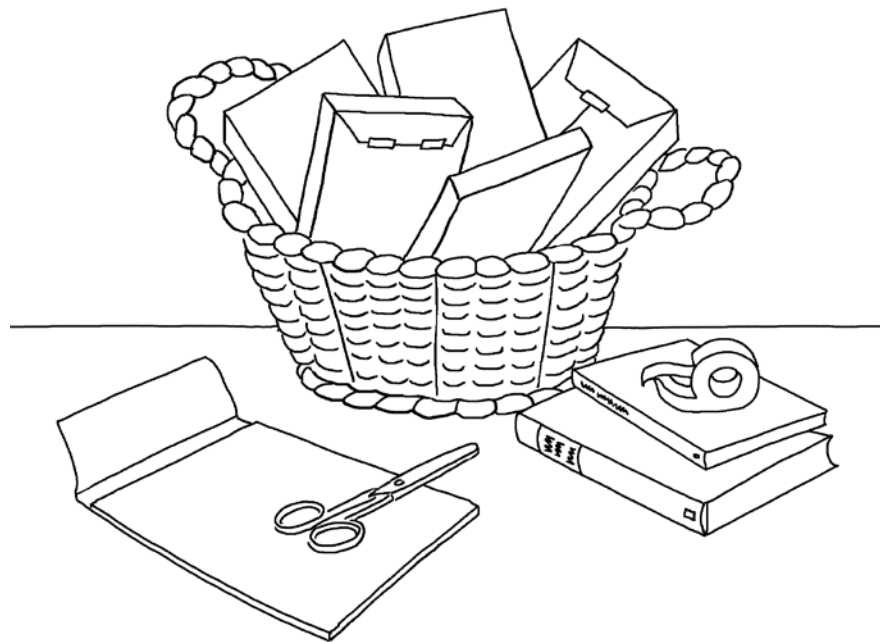
30 min.

Materijal:
Različite knjige,
ukrasni papir

Tok:

- N za svakog U pakuje jednu knjigu u kesu od ukrasnog papira (kasnije to mogu raditi i stariji U). Sve kese se stavljaju u korpu i pokazuju razredu. Poželjno je odabrati različite boje popira za različite uzraste (crvene kese = za najmlađe, plave = 4–6. razr., zelene = 7–9. razred).
- Svako dete sada može uzeti jednu „kesicu iznenađenja“ i otpakovati knjigu koja se skriva u njoj. Tada treba odvojiti 10 minuta za prvo čitanje, prelistavanje ili pregledanje knjige. Ako neko dete svoju knjigu već zna ili uopšte ne može da je razume, može da je zameni za drugu kod N.
- Na kraju U svoje knjige nose kući i čitaju ih, ili ih im neko čita. Nakon dve do tri nedelje knjige se vraćaju u školu. Tada U jedni drugima pričaju o onome što su čitali, porede pročitane knjige i daju jedni drugima savete šta da čitaju.

Varijanta:

U kesicama iznenađenja ili paketima nalaze se knjige koje U već znaju (npr. knjige koje im je čitao N ili su o njima govorili drugi U). U se ponovo detaljnije informišu o sadržaju svoje knjige (ali tako da je drugi ne vide) i zapisuju zagonetna pitanja. Ta pitanja zatim postavljaju drugim U. Oni pokušavaju da odgonetnu o kojoj knjizi je reč. Primer zagonetki: „Otac glavnog lika u mojoj knjizi je kralj.“, „Radnja moje knjige odvija se u našoj domovini pre oko 1000 godina.“, „Glavni lik moje knjige ima dve crvene pletenice.“ Prve informacije treba da budu sasvim uopštene; ako niko ne pogodi knjigu, daju se sve specifičnije informacije.

9

Sekvence slobodnog čitanja
(individualna lektira)

Cilj

Pored zajedničkog rada na tekstovima u razredu, U treba da imaju mogućnost da povremeno čitaju svojim tempom, u skladu sa svojim interesima i sposobnostima. To znatno može pojačati motivaciju za čitanje i kompetencije u čitanju.

1–9. razr.

20–30 min.

Materijal:

Knjige, časopisi, uputstva za upotrebu i tekstovi o svakodnevici, eventualno odabrani tekstovi s interneta.

Tok:

Sekvenca slobodnog čitanja traje 20–30 minuta; moguće ju je završiti razgovorom s razredom u kojem svi ili pojedini U izveštavaju o svojoj lektiri, postavljaju pitanja ili daju preporuke.

Napomene:

- Sekvence slobodnog čitanja treba redovno praktikovati. Dobra prilika za to u dopunskoj školi su one sekvence kada N radi s drugim uzrasnim grupama.
- U slobodnim sekvencama čitanja U smeju manje-više samostalno odlučivati šta će čitati. Oni smeju da se povuku i ne treba da rade ništa drugo izuzev da čitaju.
- Da bi slobodno vreme za čitanje bilo što produktivnije iskorišćeno, U treba da nauče kako da naprave plan čitanja i kako se na kraju vodi protokol čitanja koji se može upotrebiti i prilikom eventualnog naknadnog razgovora. O tome vidi konkretne primere u predlogu za nastavu br. 11.
- Kod dece i mladih koji nisu navikli da samostalno nešto mirno rade 20 minuta i koji još ne umeju tiho da se udube u knjige, neophodno je i ovakve sekvence jasno strukturisati. Posebno na početku je važno postaviti jasne zadatke. U to se ubraja zabrana pravljenja buke i ometanja tokom sekvenci čitanja, prethodno planiranje vremena čitanja od strane U, kao i njihova sposobnost da nakon slobodne sekvence čitanja objasne šta i koliko su čitali.
- Dobru nadopunu i alternativu sekvencama slobodnog čitanja predstavlja čitanje u grupi ili u razredu, vidi dole br. 11.

Cilj

Ideja ima dva cilja:

1. S jedne strane, U treba da nauče tečno i upečatljivo da čitaju naglas i da se snimaju dok čitaju.
2. S druge strane, kod mlađih i slabijih U treba podstaći zainteresovanost za tekstove, tako što ti U mogu koristiti tonske dokumente i slušati ih kao neku vrstu audio-knjiga kod kuće ili u školi.

2–9. razr.

30–45 min.

Materijal:

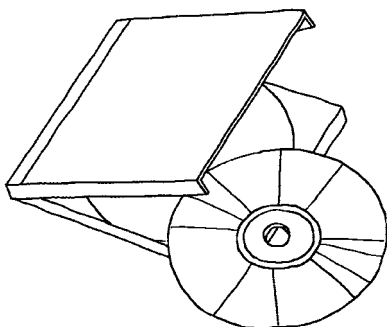
Različiti tekstovi
(kratke priče, pesme,
zanimljivi članci, vicevi,
epizode, knjige itd.),
aparati za snimanje.

Tok:

- Prvo N mora sa U razjasniti šta je „lepo“, upečatljivo čitanje i s njima to vežbati. To se može uraditi tako što N, npr., prvo loše pročita neki tekst (dosadno, tiho, monotono, nerazgovetno), a zatim ga pročita dobro. Koje su razlike, od čega zavise? Kriterijumi se zapisuju na tablu.
- Sad U dobijaju tekstove samostalno, udvoje ili utroje, ili sami mogu odabrati tekstove. Vežbaju upečatljivo čitanje teksta. U zavisnosti od teksta, moguće je i podeliti uloge, ili čitati odeljke na smenu.
- Ako je čitanje koliko-toliko u redu, ono se snima. Snimanje je moguće mobilnim telefonom, kompjuterom, diktafonom ili magnetofonom. Važno: N obavezno mora voditi računa da se napravi dobar snimak (probni snimci!).
- Gotovi tonski dokumenti mogu se slušati u razredu. Njih je moguće i treba ih staviti na raspolaganje za iznajmljivanje, da ih U ponesu kući ili slušaju u vreme sekvenci slobodnog čitanja. Elektronski fajlovi (mp3) i CD-i mogu, naravno, biti dostupni i drugim osobama ili razredima.

Napomene:

- Važno: Nikada ne treba čitati drugima, ili snimati čitanje ako se prethodno nije vežbalo. Vežbanje može biti i deo domaćeg zadatka, ukoliko U znaju o čemu treba da vode računa.
- Tekstovi manjeg obima su posebno pogodni (kratke priče, vicevi, epizode, pesme, dijalози). Moguće je čak i snimiti celu (kraću) knjigu; upor. Predloge za nastavu br. 1.
- Snimke je moguće obogatiti šumovima, muzikom itd.; moguće je čak napraviti manje audio-drame. Pošto bi ovo verovatno prevazišlo vreme koje dopunske škole imaju na raspolaganju, mora se bar jedan deo raditi kao domaći zadatak.
- Od samog početka U treba da znaju da se priprema određeni proizvod (CD, zbirka audio-fajlova itd). Opremanje proizvoda (omot za CD) i njegova prezentacija na internetu ili roditeljskom sastanku mogu takođe biti elementi projekta.
- Ovakav projekat je pogodan za saradnju sa redovnom nastavom. Moguće je, npr., napraviti višjezične tonske zapise.
- Naravno, pojedinačni tekstovi mogu biti i uživo pročitani u razredu.

Cilj

Razmena čitalačkih iskustava je na svim školskim nivoima podsticajna i poučna. Moguće je razmišljati o tekstu koji se čitao zajedno i razmeniti mišljenja. Otvaraju se nova viđenja i shvataju drugačiji načini razmišljanja. Zajedničko čitanje pruža optimalne i mnogobrojne mogućnosti za dalju komunikaciju (vidi dole).

1–9. razr.

30–90 min.

Materijal:
Više identičnih knjiga
ili tekstova.

Varijanta:
različiti tekstovi na
istu temu.

Tok:

1. Faza čitanja (za metodički pristup vidi dole)

Varijanta 1: Svi U čitaju istu knjigu ili isti tekst. Ova varijanta je atraktivna u pogledu zajedničkog čitalačkog iskustva. Ali, ona je za U dopunskih škola verovatno pogodna samo ako se tekst može čitati na svim nivoima, ili ako razred ne obuhvata previše uzrasnih nivoa.

Varijanta 2: U čitaju različite tekstove na istu temu. Da bi iskustvo čitanja bilo zajedničko, bira se neka široka tema, npr. „Iz istorije naše domovine“, „Pesme“, „Nefikcionalni tekstovi o našoj zemlji“, „Različiti tekstovi našeg pesnika XY“. Tekstovi se dele prema uzrastu i težini (npr. tri različito zahtevna nefikcionalna teksta o geografiji; tri kratke priče različite dužine i težine itd). Lektira se tada ne odvija u celom razredu, nego u tri grupe različitog uzrasta ili nivoa.

2. Naknadna komunikacija, diskusija, obrada

U zavisnosti od odabrane varijante, ova faza se odvija ili u celom razredu (kod varijante 1), ili prvo u grupi (kod varijante 2). I kod varijante 2, međutim, na kraju treba razmeniti čitalačka iskustva u celom razredu. Ako je razred veoma mešovit, mlađi U mogu posebno profitirati od starijih, jer vide kako oni rukuju tekstovima i kako govore o pročitanoj.

Varijante i mogućnosti naknadne komunikacije: razgovori, diskusije „pro-kontra“, igranje uloga / pravljenje predstave, pismene obrade itd.

O metodičkom pristupu (kako se čita?)

Zastarelo je i treba izbegavati čitanje po redu, kada svaki učenik pročita jednu ili više rečenica. Takav postupak niti poboljšava kompetencije u čitanju, niti povećava motivaciju za čitanje. Tempo i način čitanja, kao i kompetencije, suviše su različiti.

Preporučuje se sledeća varijanta: za čitanje se U dele u grupe po dvoje ili troje. Prilikom obrazovanja grupa treba voditi računa da se kompetencije u čitanju unutar grupe ne razlikuju previše.

Svaka grupa **pre** čitanja pravi plan čitanja. **Posle** lektire grupe u protokol zapisuju kako su čitali i šta je u sadržaju teksta najvažnije. Primeri plana i protokola čitanja navedeni su dole.

Grupe ili U koji brzo čitaju i završe čitanje dobijaju dodatne zadatke kao što su sledeći:

- Vežbajte čitanje jednog poglavlja sve dok ne uspete da čitate bez greške. Zatim napravite tonski zapis. Snimak posle možete staviti na raspolaganje za svoje školske kolege.
- Napravite sažetak svakog poglavlja i predstavite ga posle u razredu. Za to možete napisati tekst, napraviti malu dramsku igru, crtež ili grafiku.
- Proširite svoja znanja o temi; istražujte dodatno o temi ili autoru.

Napomene:

- Motivacija za čitanje se pojačava ako U učestvuju u biranju lektire. U tom smislu treba pripremiti različite tekstove ili knjige za izbor (2–4 po uzrasnoj grupi ili nivou), da bi zaista postojala mogućnost biranja.
- Čitanje u grupama ili celom razredu treba, naravno, ponavljati. To je dobra dopuna i alternativa slobodnoj sekvenci čitanja (vidi Predlog za nastavu br. 9).

Primeri plana čitanja i protokola čitanja

Ovi primeri su zamišljeni kao podsticaji i mogu, naravno, biti modifikovani. Sem toga, plan čitanja je poželjno i preformulisati tako da se obraća pojedinim, a ne svim učenicima („ti“ umesto „vi“); na taj način ga je najbolje i koristiti za individualnu lektiru. Plan čitanja moguće je eventualno nadopuniti i rubrikom „Potpis nastavnika“.

Za prvi i drugi razred mogu se koristiti ili primeri koji su navedeni dole, ali ih treba popuniti zajedno s nekim starijim detetom, ili N treba da sastavi jednu znatno pojednostavljenu verziju (umesto protokola koji se piše rečima, na primer, neki crtež uz tekst ili pet kategorija smajlija, od onog koji se smeje do onog koji plače, od kojih treba odabrati onaj koji odgovara onome kako se učeniku dopao tekst).

Plan čitanja grupe _____

Pre nego što počnete s čitanjem, treba da isplanirate delove teksta i vreme čitanja.

Zapišite u tabelu: koje poglavlje čitate?
Do kada treba da ga pročitate?

Poglavlje	Do kada?

Datum: _____

Potpis nastavnika: _____

Potpisi učenika iz tima: _____

Protokol čitanja grupe _____

Posle čitanja uvek treba razmisliti o tome kako je čitanje teklo i da li je plan (plan čitanja) funkcionisao. Popunite sledeći obrazac!

Kako smo čitali

- ☐ Čitali smo svako za sebe, u sebi.
- ☐ _____ nam je čitao/čitala naglas.
- ☐ Pročitali smo sve što smo planirali.
- ☐ Stigli smo do strane _____.
- ☐ Nismo svi pročitali jednako mnogo. Ali, svi smo stigli najmanje do strane _____.

Šta smo čitali: _____

Ova figura, radnja ili činjenica je ostavila poseban utisak na nas:

Zapišite u 2–3 rečenice zašto je ta figura, radnja ili činjenica ostavila poseban utisak na vas!

Ovo su za nas najvažnije rečenice iz pročitano:

Primer Protokol čitanja (1. i 2. razred)

Naslov knjige: _____

Autor/autorka: _____

Crtež:

Reči: _____

Mislim da je knjiga

odlična 	vrlo dobra 	osrednja 	loša
--	---	---	---

12

Pogodi moju knjigu

Cilj

Uz pomoć ove nastavne ideje U upoznaju nove knjige i tekstove i motivišu se na čitanje. Ako sami odaberu jednu stranu koju će pročitati naglas, oni se moraju prethodno intenzivno pozabaviti „svojom“ knjigom ili tekstom; istovremeno, oni vežbaju čitanje naglas i pažljivo slušanje.

1–9. razr.

60 min.

Materijal:
Izbor različitih knjiga ili
tekstova (slikovnica, leksikona,
ilustrovanih časopisa itd).
Tekstove mogu doneti N ili U.

Tok:

- Svaki U bira jednu knjigu ili neki drugi tekst, pri čemu drugi U ne treba da vide o kojoj knjizi je reč. Početnici mogu odabrati slikovnicu.
- N pravi spisak u koji U „tajno“ zapisuju naslove svojih knjiga.
- U pakuju knjige tako da se naslovna strana više ne vidi.
- U knjigama U traže neki odlomak koji je pogodan za čitanje naglas (mesto koje je uzbudljivo ili zanimljivo, ali koje ne odaje sve). Izbor odgovarajućeg odlomka (otprilike 1/3 do 1 strane) zahteva intenzivno bavljenje tekstom.
- Čitanje naglas mora biti uvežbano! Zato U dobijaju dovoljno vremena da vežbaju čitanje (po mogućstvu van učionice). Ovo može biti i domaći zadatak. Početnici koji su uzeli slikovnice imaju zadatak da odabrane slike što jasnije opišu.
- Sada U naglas čitaju svoje delove tekstova pred razredom (odnosno, opisuju odabrane slike iz slikovnica). Slušaoci pokušavaju da odgonetnu iz koje knjige ili kakve vrste knjige je odlomak (krimi-priča, nefikcionalna knjiga, bajka itd). Čitanje i sekvence odgonetanja mogu biti podeljene na 2–3 časa.

Napomene:

Vežbu je moguće organizovati i kao malo takmičenje. Ko prvi pogodi naslov, pobedio je.

Varijante:

Projekat je moguće varirati na mnogo načina. Primeri:

- Mogu se uzeti i knjige na školskom jeziku; prezentacija se, međutim, odvija na prvom jeziku.
- N na kraju školske godine čita delove tekstova koji su obrađivani tokom godine. O kojem tekstu je reč?
- Sve naslovnice se kopiraju na jedan papir i numerišu. Zatim U treba da povežu čitani deo teksta sa naslovnim stranama.
- Svi naslovi se zapisuju u spisak koji se daje slušaocima. Sada treba povezati čitane delove teksta s naslovima.
- Izbor tekstova se ograničava na jednu vrstu (beletristika, nefikcionalni tekstovi, pesme, bajke...).

- Na roditeljskom sastanku U roditeljima čitaju odlomke tekstova, roditelji dobijaju spisak naslova i treba da pogode iz kojih knjiga se čita.
- U donose svoje omiljene knjige i čitaju iz njih.
- Roditelji, poznanici, drugi nastavnici se pozivaju da čitaju po jednu stranicu iz svojih omiljenih knjiga.

13

Vrpca zagonetki

Cilj

Da bi rešili zagonetke u vezi s nekom knjigom ili tekstom, U moraju veoma pažljivo čitati, paziti na detalje i usredsrediti se na ključna mesta u tekstu. Rešavanje zagonetki je oprobani način za jačanje motivacije za čitanje, posebno kod mlađe dece.

2–9. razr.

60 min.

Materijal:

Tekstovi (ne predugo priče, izabrani članci iz novina ili sa interneta, knjige, slikovnice za najmlađe U); trake od papira, makaze, kanap.

Tok:

- Samostalan rad: Đacima se na raspolaganje stavlja izbor tekstova, od kojih svako bira ono što ga zanima. Dok čitaju tekstove, U zapisuju pitanja na koja se može odgovoriti samo ako se tekst čita veoma pažljivo. Npr., šta je obukao glavni lik prvog dana škole posle raspusta? Kako se zove otac glavnog lika? Na koju stranu sveta teče reka XY?
- Pitanja se zapisuju na trake od papira i to onim redosledom kojim se u tekstu mogu naći odgovori. Iza svakog pitanja ostavlja se dovoljno mesta za odgovor (ili na istoj traci, ili se dodaju prazne trake u drugoj boji).
- Zatim se trake uvezuju kanapom. Posle toga po dva U razmenjuju svoje tekstove i „vrpce zagonetki“.

- Đaci čitaju tekstove drugog đaka (eventualno kao domaći zadatak) i pokušavaju da odgovore na pitanja iz vrpce zagonetki. Nakon čitanja se upoređuju odgovori.
- Ko želi da reši i druge vrpce zagonetki, uzima od drugih U tekstove sa pitanjima.

Napomene:

- Projekat „vrpca zagonetki“ može se izvoditi tokom više sedmica.
- Kod manjih U, koji još ne znaju dobro da čitaju i pišu, moguće je izvesti projekat uz pomoć slikovnica i jednog starijeg deteta, koje će napraviti vrpce.
- Vrpce zagonetki mogu biti napravljene i u grupama, tako da svaki U čita samo jedan deo neke cele knjige.

- Iskustva u bibliotekama pokazuju da knjige sa vrpčama zagonetki daleko češće pozajmljuju mlađa deca.

Varijanta:

Za svaku knjigu koja se nalazi u biblioteci razreda U sastavljaju vrpču zagonetki, tako da na kraju školske godine po mogućstvu svaka knjiga dobija takvu vrpču.

14

Pripremanje pitanja o knjigama

Cilj

Da bi se pripremila i rešila pitanja o nekoj knjizi ili tekstu, tekst se mora pažljivo pročitati i razumeti. Izrada „pitanja o razumevanju teksta“ i „pitanja za razmišljanje“ (vidi dole) zahteva potpuno razumevanje sadržaja, jer odgovori na ta pitanja ne stoje eksplicitno u tekstu.

4–9. razr.

45–90 min.

Materijal:
Knjige, časopisi,
eventualno tekstovi
sa interneta;
papir za beleške.

Tok:

- Nakon čitanja neke priče, teksta ili cele knjige razred se deli na parove. Grupe dobijaju zadatak da pripreme pitanja za druge U o sadržaju i o razumevanju osnovnih teza teksta. Pitanja treba da budu podeljena u tri kategorije:
 - **Pitanja o tekstu.** Odgovori na ova pitanja nalaze se u tekstu. Po pravilu je moguće dati jasan odgovor na njih (npr. „tačno“ ili „pogrešno“, ili navođenjem preciznih podataka iz teksta).
 - **Pitanja o razumevanju teksta.** Na ova pitanja se može odgovoriti samo ako se detaljnije razmisli o sadržaju. Mora se malo čitati „između redova“. Na ova pitanja je najčešće nemoguće dati potpuno kratak i precizan odgovor. (Npr. Kako se neko oseća? Zašto je lik nešto uradio?)
 - **Pitanja za razmišljanje.** U ovu kategoriju spadaju pitanja koja prevazilaze sadržaj teksta. Retko je moguće naći „tačna“ rešenja, o odgovorima se mora diskutovati. (Npr. Kakve su posledice kraja priče? Na koji način je ovaj konflikt mogao drugačije biti razrešen?)
- Nakon što su pripremili pitanja, U ih daju N na papiru. Sada N ta pitanja može drugoj grupi dati da na njih odgovori, ili se na njih odgovara u plenumu.
- O razlikama između tri tipa pitanja mora se detaljno prethodno razgovarati i treba ih pojasniti na primerima. O pitanjima o razumevanju i pitanjima za razmišljanje treba svakako diskutovati u plenumu, jer tu često nema identičnih odgovora.

Napomene:

- U dopunskim školama je ovu vežbu, s obzirom na često veoma heterogen uzrasni sastav razreda, najbolje raditi uz pomoć tri različita teksta koja odgovaraju uzrastima. Bilo bi lepo (ali nije i obavezno) odabrati istu ili sličnu temu (npr. bajke iz naše domovine; život u migraciji; rasizam; geografija).
- Podela pitanja na ove tri kategorije mnogim će učenicima već biti poznata. Ona potiče iz udžbenika nemačkog „Die Sprachstarken“ izdavača Klett und Balmer. U radu sa U čije kompetencije u čitanju su slabe, moguće je ograničiti se na dve kategorije pitanja (pitanja o tekstu i pitanja o razumevanju teksta).

Cilj

Đaci prave poster o knjizi koju su čitali. Njihov zadatak nije samo da reflektuju i sažmu sadržaj, nego moraju istraživati o autoru, temi itd. Istovremeno, oni knjigu moraju tako prezentovati da se i drugi za nju zainteresuju i motivišu da je pročitaju.

2–9. razr.

60–90 min.

Materijal:
Veliki listovi papira (A3 ili A2),
bojice ili flomasteri, lepak.

Tok:

- Projekat se najavljuje dve do tri sedmice unapred. Đaci dobijaju zadatak da odaberu jednu knjigu za koju hoće da prave poster i donesu je u školu. Stariji đaci (a i mlađi, ako je moguće) dobijaju dodatan zadatak da se u biblioteci ili nekoj knjižari raspitaju o tome kako izgledaju reklame za knjige (plakati, tekstovi u književnim časopisima). Prvaci treba da predstavljaju svoje omiljene slikovnice ili knjige priča; N ili stariji U mogu da im pomognu.
- Nedelju dana pre početka rada na plakatima vodi se razgovor o pitanju kako bi mogla izgledati privlačna reklama za neku knjigu. Podrazumeva se da U treba da sastave zanimljive i po mogućstvu privlačne sažetke i da koriste grafička sredstva kojima bi podstakli radoznalost kod čitalaca. Zadatak: eventualno potražiti i pripremiti dodatne informacije o autoru, o mestu i vremenu radnje, kao i ilustracije.
- Sada je na redu sekvenca (jedan čas ili dvočas) u kojoj U prave što lepši reklamni plakat za svoju knjigu. Možda mogu smisliti i neki reklamni slogan.
- Na kraju se pravi mala izložba svih postera. Moguće je i putem bodovanja glasati za najbolji poster (svako dete ima tri boda na raspolaganju).

Napomene:

- Projekat je veoma pogodan za saradnju s redovnom nastavom, bilo u kontekstu podsticanja sposobnosti čitanja, ili u okviru projektne sedmice posvećene čitanju. Preporučljivo je prethodno kontaktirati nastavnike redovne škole. Plakati koji nastaju u okviru takvog projekta treba da budu dvojezični.
- Ako neko dete nema apsolutno nikakvu ideju o nekoj knjizi na maternjem jeziku, ali zato zna za neku knjigu na jeziku imigracione zemlje, ono može obraditi tu knjigu – ali, naravno, na jeziku zemlje porekla!
- Mnoge biblioteke su veoma zainteresovane za plakate ili učeničke tekstove o knjiga. Ako postoji mogućnost da se njihovi plakati nađu na zidovima biblioteke, to za U može biti veoma motivišuće.
- Uz pomoć laptopa ili smartfona stariji učenici mogu napraviti trailer za knjigu. Jednostavno uputstvo za njegovu izradu može se naći na: <http://www.phlu.ch/dienstleistung/zentrum-medienbildung/medienbildung/buchtrailer>

Cilj

S jedne strane, cilj ove vežbe je motivisanje mladih ljudi na čitanje. S druge strane, oni uče da jasno sažimaju tekstove i da o njima govore na privlačan i kreativan način.

5–9. razr.

oko 90 min.

Materijal:

Različite knjige (i nefikcionalne knjige, zbirke pesama, časopisi itd.), pištaljka, štoperica.

Tok:

- Dve do tri sedmice ranije:
N objašnjava šta je *slam*, a šta *book slam* (vidi dole). On/ona informiše o projektu *Book slam* i neophodnim pripremama: U se samostalno ili udvoje odlučuju za neku knjigu, koju će prezentovati (alternativno je moguće koristiti i tekstove iz časopisa itd). Svi treba i da razmisle o načinu na koji će tokom tri minuta predstaviti svoje tekstove. Prezentacije treba da budu što je moguće kreativnije, privlačnije, informativnije i zabavnije (primeri: rapovanje, slobodno pričanje, čitanje naglas, reklamni spot itd). Na internetu se, kada se u pretragu upiše „*book slam*“, mogu naći različiti primeri za to.
- Izrada i uvežbavanje prezentacije (nedelju dana unapred; tokom jednog časa).
Kada su U koncipirali svoje prezentacije, prave se grupe od po dva U, ili po dva para U. Oni jedni drugima pokazuju šta nameravaju da prezentuju i komentarišu prezentacije i daju predloge da se nešto bolje napravi. Važno: informacije o sadržaju knjige moraju biti svedene na minimum; nema se vremena za detalje. Zato U moraju pažljivo razmisliti o tome šta bi za slušaoce bilo najzanimljivije i kojom vrstom prezentacije mogu najbolje privući njihovu pažnju i zainteresovati ih za knjigu.
- Prezentacije (tokom jednog časa):
Svaki U, odnosno svaki par U ima za prezentaciju maksimalno tri minuta na raspolaganju. Dvoje U dobija štopericu i pištaljku i pazi da niko ne prekorači dozvoljeno vreme.
Publika ocenjuje predstavljene knjige ili tekstove bodovanjem. Za to U imaju spremne karte s brojevima 1–9; neko od U sabira bodove i zapisuje na tablu rezultate za svaku knjigu ili tekst.
Pobeđuje knjiga ili tekst s najviše osvojenih bodova. Na jedan sto se stavljaju sve knjige i tekstovi i đacima se omogućuje da ih pozajme.

Napomene:

O izrazu: *book slam* je vrsta tzv. *poetry slama*, takmičenja u recitovanju. Kod *book slama* reč je o tome da se neka knjiga tokom maksimalno tri minuta predstavi na što je moguće kreativniji način. Mnoge informacije moguće je dobiti ako se u internet-pretraživač ubaci reč „*bookslam*“; konkretno o školskim projektima informacije na nemačkom se mogu naći na www.bookslam.de

Varijante:

Book slam je veoma pogodan za kooperaciju sa redovnom nastavom. Naravno, tada se prave dvojezične ili višejezične prezentacije. *Book slam* je moguće pripremiti i za roditeljske večeri ili priredbe s partnerskim razredima.

Cilj

Daci moraju kratko sažeti sadržaj neke knjige ili teksta i predstaviti ga drugima tokom maksimalno četiri do pet minuta. Tokom kratkih prezentacija skreće se pažnja drugih U na zanimljive knjige ili tekstove. Oni dobijaju preporuke za čitanje i na taj način mogu biti podstaknuti na čitanje određenih knjiga ili tekstova.

4–9. razr.

60–90 min.

Materijal:

Različite knjige (i nefikcionalne knjige, zbirke pesama, časopisi itd), štoperica.

Tok:

• Priprema

Nakon što je N objasnio/objasnila sam izraz i predstavio/predstavila projekat, svaki U se odlučuje za jednu knjigu ili tekst. Zatim se pravi kratak sažetak sadržaja. To je moguće uraditi pismeno, ili uz pomoć nekoliko ključnih reči za usmenu prezentaciju. Sastavlja se spisak na kojem piše ko će predstaviti koju knjigu ili tekst. Pripremu je moguće raditi i kao domaći zadatak.

• Prezentacije

Razred se deli na dve grupe. Jedna polovina predstavlja knjige, druga sluša. Đake koji predstavljaju knjige treba rasporediti u razredu da sede sami u po jednoj klupi. Slušaoci smeju maksimalno 5 minuta sedeti kod nekog U koji predstavlja knjigu. Tokom prezentacije se govori o knjizi i eventualno odgovara na pitanja. Nakon 5 minuta slušaoci odlaze do nekog drugog stola.

U drugoj rundi se zamenjuju uloge, tako da svi U jednom prezentuju knjige, a jednom slušaju.

U završnom razgovoru se kratko govori o iskustvima i navode primeri posebno privlačnih prezentacija i obrazlaže se njihov kvalitet.

Napomene:

O izrazu: *book dating* je varijanta takozvanog *speed datinga*. To je metoda organizovanog traženja i preporučivanja partnera, pri kojoj partneri tokom pet minuta sede jedni preko puta drugih i govore o sebi. Ako se tada spontano javi uzajamna simpatija, partneri se ponovo nalaze.

Kod *book datinga* je reč o tome da se tokom maksimalno pet minuta ne predstavlja sama osoba, nego neka knjiga, i to na način koji će zainteresovati partnera.

18

Čitanje naglas: procena sopstvenih sposobnosti

Cilj

Na dopunskim časovima maternjeg jezika U često čitaju svoje ili tuđe tekstove. Čitanje naglas, međutim, mora da se uči i vežba. Formular za samoprocenu može pomoći da U postanu svesni onoga što već dobro umeju i onoga što još mogu da poboljšaju.

2–9. razr.

20 min.

Materijal:
Kopije formulara za
samoprocenu
(vidi dole).

Tok:

Nakon što U nešto naglas pročita, on/ona popunjava formular za samoprocenu. Polja mogu biti i samo delimično popunjena, ili ih U boji u više navrata. Na kraju U o svojoj proceni razgovara sa N. Dogovaraju se mere pomoću kojih se čitanje može poboljšati. Ukoliko, recimo, U stalno zastajkuje prilikom čitanja, on/ona treba da radi vežbe za tačno čitanje (vidi dole predlog 22).

Čitanje naglas: Formular za samoprocenu

Oboji polja koja odgovaraju tvojim sposobnostima
čitanja nekom svetlom bojom!

Precizno čitanje

Pojedine reči i jednostavne rečenice čitam jasno i razgovetno.	Kratke tekstove čitam jasno i razgovetno. Retko pravim greške u čitanju.	Duže i teške tekstove takođe čitam jasno i razgovetno. Čitam bez grešaka.
--	--	---

Tempo čitanja / tačno čitanje

Neka mesta u tekstu čitam tačno, kod drugih još zastajem.	Uglavnom čitam tačno i ravnomernom brzinom.	Čitam tačno, a u skladu sa tekstom nekad brže, a nekad sporije.
---	---	---

Intonacija / izražajnost

Pojedine reči naglašavam u skladu sa sadržajem.	Često menjam glas u skladu sa sadržajem. Tako, npr., mogu da naglasim važna mesta u tekstu.	Izražajno naglašavam i menjam visinu glasa. Pazim da pravim pauze u skladu sa sadržajem.
---	---	--

Cilj/namera

Uz pomoć upitnika U treba da se pozabave sopstvenim načinom čitanja. Istovremeno, N u upitnicima dobija uvid u čitalačke navike kod U. Na taj način N može bolje voditi razgovore sa U i orijentisati se prema njihovim navikama prilikom izbora lektire.

2–9. razr.

20 min.

Materijal:
Kopije upitnika
(vidi dole).

Tok:

Svi U ispunjavaju upitnik za sebe. N skuplja ispunjene upitnike i individualno daje povratne informacije. Razgovori se ne moraju obaviti neposredno po popunjavanju upitnika, nego se mogu raspodeliti na više časova.

Napomene:

Poželjno je posle 6 ili 12 meseci učenicima ponovo dati upitnike i uporediti rezultate. Da li se nešto promenilo u njihovim čitalačkim navikama?

Varijante:

Upitnike treba prilagoditi đlačkom uzrastu. Za starije U moguće je, npr., dodati pitanja o čitanju za kompjuterom.

Upitnik o sopstvenom čitanju

Upitnik, strana 1:

1. Kako čitam

- ☐ Čitam svakog dana kod kuće.
- ☐ Čitam dva-tri puta sedmično kod kuće.
- ☐ Ne čitam skoro nikad kod kuće.
- ☐ Uvek nađem nešto što želim da pročitam.
- ☐ Volim kad mi neko čita.
- ☐ Dobrovoljno čitam kod kuće.
- ☐ Najčešće ne pročitam knjige do kraja.
- ☐ Najčešće čitam za kompjuterom.
- ☐ Uvek se radujem kad mogu nešto novo da pročitam.

2. Šta čitam

Najčešće čitam tekstove na

- ☐ maternjem jeziku ☐ školskom jeziku

Najradije čitam

- ☐ krimi-romane
- ☐ časopise
- ☐ tekstove na internetu
- ☐ knjige iz kojih može nešto da se nauči (nefikcionalne tekstove)
- ☐ knjige ili druge tekstove o domovini
- ☐ avanturističke priče
- ☐ ljubavne priče
- ☐ knjige o vešticama i čarobnjacima
- ☐ istinite priče
- ☐ priče o fudbalu ili drugim sportovima
- ☐ knjige koje govore o prošlosti, npr. o vitezima, vikinima i sl.
- ☐ priče o životinjama
- ☐ knjige o konjima
- ☐ stripove
- ☐ nešto drugo, naime: _____

Imam omiljenu knjigu, omiljenu priču ili omiljenu internet-stranicu.

Naslov glasi: _____

Imam omiljenog junaka / omiljenu junakinju iz knjige ili nekog časopisa. On / ona se zove: _____

3. Gde čitam

Najradije čitam... (npr., u krevetu, napolju, u školi itd.)

4. Razmisliti

- ☐ Rado sa drugima razgovaram o onome što čitam.
- ☐ Radujem se kad mi drugi ljudi (npr. prijatelji) daju preporuke za čitanje.

Šta je za mene posebno važno prilikom čitanja? _____

Deo II: Treniranje čitanja

Vežbe i nastavni predlozi za treniranje čitanja podeljeni su u tri grupe:

Sposobnosti čitanja

Nastavni predlozi 20–23:

Ovde su predstavljeni mogući obrasci vežbanja koje nastavnici mogu prilagoditi osobenostima prvog jezika i konkretnim potrebama razreda. Čitanje slova, reči i kratkih rečenica treba da bude manje-više automatizovano da bi se čitaoci u potpunosti koncentrisali na sadržaj teksta. Ova vrsta vežbi nema mnogo smisla za učenike koji već čitaju tečno i dobro. Oni tokom ovih vežbi treba da čitaju tekstove i knjige po sopstvenom izboru (vidi gore br. 9 „Sekvence slobodnog čitanja“).

Tečno čitanje, *fluency*

Nastavni predlog 24:

Kada se neki tekst čita određenim tempom, daleko bolje može da se razume. Iskustva su pokazala da čitaoci prilikom drugog čitanja ne čitaju samo brže i tečnije, nego da bolje razumeju sadržaj. I ovde važi: što je proces čitanja automatizovaniji, to bolje se čitaoci koncentrišu na sadržaj i bolje ga razumeju.

Tečno čitanje treba trenirati tokom mnogo kratkih sekvenci, npr. tokom tri do četiri sedmice po 10-15 minuta na početku časa. Vežbe tečnog čitanja (engl. fluency) itekako mogu da se uporede s kondicionim treningom u sportu ili vežbama za prste kod sviranja nekog instrumenta.

Strategije čitanja

Nastavni predlozi 25–27:

U trećem delu posvećenom treningu pokazujemo kako učenici mogu da nauče da svesno priđu različitim tekstovima i da se pripreme za čitanje. Dajemo primere obrade teksta i vežbe za sažimanje tekstova i njihovo samostalno vrednovanje.

Nastavnik tokom razgovora na času učenike treba da uputi u strategije čitanja. Nakon objašnjenja, strategije moraju uvek iznova biti uvežbavane na različitim tekstovima. Ovo se najbolje postiže ako se za trening uzmu tekstovi koji su upravo aktuelni u nastavi.

Za oblast strategija čitanja preporučljivo je pogledati i priručnik „Strategije i tehnike učenja u nastavi dopunskih škola“ (priručnik br. 5 serije priručnika „Didaktički podsticaji za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“), gde se u delu II i III mogu naći dodatne strategije korisne i za oblast čitanja.

20

Odmah prepoznajem slova

Cilj

Đaci treniraju svoju sposobnost prepoznavanja slova i slogova na prvi pogled. To poboljšava tempo čitanja.

1–4. razr.

10–15 min.

Materijal:
U zavisnosti od vežbe
pripremljeni listovi;
vidi dole.

Tok:

Približavanje cilju po mogućstvu automatizovane identifikacije grafema prvog jezika – pogotovo onih kojih nema u školskom jeziku – moguće je ostvariti uz pomoć različitih vežbi. Primeri:

- Skupljanje slova (vidi dole vežbu a; zadatke je moguće modifikovati po želji).
- Kombinovanje slova. Za ovo je dobro pripremiti dve-tri papirne trake na koje je jasno napisana azbuka/abeceda. Ove trake se mogu stavljati jedna ispod ili iznad druge, tako da se uvek dobijaju nove kombinacije.
- Brzo prepoznavanje grupa slova (vidi dole vežbu b).
- Sastavljanje slogova (ovo se takođe može raditi uz pomoć traka kao što je opisano pod „kombinovanje slova“).
- Čitanje neobičnih pisama (za ovo N može na kompjuteru neki tekst konvertovati u različite tipove pisama).

Napomene:

- Kod ovih vežbi posebno mesto zauzimaju, naravno, oni slovni znaci koje U nisu upoznali tokom opismenjavanja na školskom jeziku. Upor. pogl. 1a u Uvodu.
- Mnoge vežbe je dobro raditi u paru.
- Mnoge radne listove za ovaj tip vežbi mogu stariji U pripremiti za mlađe.
- Naravno, ovakve vežbe mogu se po potrebi raditi i sa starijim U ako kod njih još postoji nesigurnost prilikom identifikovanje grafema prvog jezika.

Vežba a

Koliko M ima?

Nađi sva S!

Ima li više ili manje od 5 Đ?

P T U F M L H J K Ž M L R Č D M N P Ć M Z G Š O P
 N J Đ M N C S DŽ R J L M DŽ N D H B Đ B E Š M L K
 R Č Č N O Đ P B M Đ Z K P Ž N L R N P E R N J L G P A
 M E J L K A G T H I R Đ L B P M T A B P DŽ N R M S
 L Ž J P Š Č Ž G I Đ M T K T V Č D DŽ Đ Š M O D G V
 H K R O E N Đ M DŽ N V C Č Č I K T L J N J P N E M O
 U T Š Đ G M N C S DŽ R J L M DŽ N D H B Đ B E Š M
 L J K R Č Č N O Đ P B M Đ Z K P Ž N L R N P E R N J L
 G P A M E J L K A G DŽ N D H B Đ B E Š M L J K R Č

Vežba b

U sledećim rečima pronadi slova c, č i ć.
Napiši koliko si našao/našla.

c

č

ć

cvrčak, džemper, ćurka, čekić, čitati, vic, spanać, mačkica...

21

Čitam reči sve brže

Cilj

Cilj je brzo prepoznavanje reči, kao i uvežbavanje i širenje polja čestih slika reči koje je moguće odmah prepoznati, bez identifikovanja svakog slova posebno (vidljivi fond reči). To poboljšava tempo čitanja.

1–4. razr.

10–15 min.

Materijal:
U zavisnosti od vežbe
pripremljeni listovi;
vidi dole.

Tok:

Cilj po mogućstvu automatizovanog prepoznavanja posebno čestih slika reči na prvom jeziku moguće je ostvariti uz pomoć različitih vežbi.

Primeri:

- Čitanje reči s preprekama (vidi dole vežbu a).
- Prepoznavanje čestih mini-reči (vidi dole vežbu b).
- Čitanje reči s ispremeštanim slovima (vidi dole vežbu c).
- Nalaženje rima za česte reči (juče – kuče – tuče – vuče...).
- Biranje i bojenje jedne ili više čestih reči u nekom tekstu – npr. iz novina, ili iz neke kopirane priče (npr. „mnogo“, „veoma“, „možda“, ili drugih reči koje se u tom tekstu ponavljaju).
- Povezivanje reči: U dobijaju papir sa parovima reči koje pripadaju zajedno, ali nisu napisane jedne uz druge. Sad U moraju strelicama povezati šta pripada zajedno (npr. mehaničar – šrafčiger; pas – lajanje itd).

Napomene:

- Mnoge vežbe se mogu raditi u paru.
- Mnoge radne listove za ovaj tip vežbi mogu stariji U pripremiti za mlađe.
- Naravno, ovakve vežbe mogu se po potrebi raditi i sa starijim U ako kod njih još postoji nesigurnost u pogledu prepoznavanja reči na prvom jeziku.

Vežba a

**Pročitaj sledeće rečenice po mogućstvu bez greške.
Čitaj više puta i povećavaj brzinu.**

Konji i ponji se vrlo lako razlikuju po visini. Mrti se drvnim ili metalnim metrom od p*da do najviše tčke na l*đima konja, a t* je greben. Zato govrimo o visini gr*bena k*d konja. Visina greb*na kod p*nija je do j*dnog mXtra i 48 centim*ta-ra. Konji su v*ši.

Vežba b

Uzmi list papira. Njime prekrij donji tekst. Onda sasvim kratko otkrij prvu reč i reci šta si pročitao/pročitala. Zatim otkrij sasvim kratko drugi red i tako dalje. Ponovi ovu vežbu više puta.

**gde
kod samo
to sa tamo iz
a ipak i nekoliko**

Vežba c

Ovde su slova ispremeštana. Pročitaj tekst više puta dok ne uspeš da ga pročitaš brzo i bez greške.

Kako nos kaže

Razlikujemo čak do 10.000 mirisa i možemo da ih zaptamimo. Razlikovanje mirisa nije samo važno da bismo prepoznali poasnosti i, na merpri, razdvojlili ono što može da se jdee od onoga što je pokvarneo, nego je naše čluo misira tesno povezano i s našim osćeajnimima – mi monge sutiacije povezejumo s razčilitim rimisima. Da bismo mogli nošte da omiširemo dvooljni su nam mcaleki molekuli (mokoluli su čestice koje se satsoje od dva ili više atoma) koji prilikom usidanja dsopavaju s vazdohum na slukozožu u gronjem delu nosne duplje.

22

Vidim rečenice kao celine

Cilj

Vežba se nadovezuje na predloge 20 i 21 i širi ih na polje delova rečenice. Prepoznavanje, nadopunjavanje i povezivanje čestih rečeničnih delova olakšava prepoznavanje značenja, pa time i ceo čitalački proces.

1–4. razr.

10–15 min.

Materijal:
U zavisnosti od vežbe
pripremljeni listovi;
vidi dole.

Tok:

Cilj što tečnije identifikacije i interpretacije posebno čestih rečeničnih elemenata na prvom jeziku može se postići različitim vežbama.

Primeri:

- Od rečenice-patuljka do rečenice-diva (vidi dole vežbu a; takođe može odlično da se radi uz pomoć papirnih traka).
- Dovođenje rečenica (vidi dole vežbu b).
- Povezivanje delova rečenica: Za ovu vežbu N daje jedan papir po sredini podeljen linijom. Levo je 15 početaka rečenica, a desno – drugim redosledom! – druga polovina rečenica. Sada U moraju strelicama povezati delove rečenica koji pripadaju zajedno (npr. Leti se kupam → u moru).

Napomene:

- Mnoge vežbe se mogu raditi u paru.
- Mnoge radne listove za ovaj tip vežbi mogu stariji U pripremiti za mlađe.
- Naravno, ovakve vežbe mogu se po potrebi raditi i sa starijim U ako kod njih još postoji nesigurnost u pogledu savladavanja delova rečenica na prvom jeziku.

Vežba a

Pročitaj sledeće rečenice više puta.

Petar soli.

Petar krišom soli.

Petar krišom soli čaj.

Moj brat Petar krišom soli čaj.

Moj bezobrazni brat Petar krišom soli čaj.

Moj bezobrazni brat Petar krišom soli čaj naše majke.

Vežba b

Na desnoj strani nađi delove rečenica koji nedostaju i ubaci ih u tekst.

Sedimo _____ času u petak. na poslednjem
_____ sede ukруг. Deca
Nastavnica priča _____ . jednu priču.

23

Razumem ono što čitam

Cilj

Treniranje razumevanja na nivou rečenice i/ili kratkog teksta.

1–5. razr.

10–15 min.

Materijal:
U zavisnosti od vežbe
pripremljeni listovi;
vidi dole.

Tok:

Razumevanje teksta na nivou uskog prostora jedne rečenice i/ili kraćeg teksta može se vežbati na različite načine.

Primeri:

- Poređenje tekstova i slika. Za to se dele, npr., dva papira; na prvom su rečenice ili kratki tekstovi (br. 1–8), a na drugom su slike (a–h). Treba povezati ono što pripada zajedno (npr. „tekst 1 se slaže sa slikom d“).
- Sortiranje tekstova (vidi dole vežbu a).
- Nalaženje grešaka u tekstovima (vidi dole vežbu b).
- Razumevanje rečenica i treniranje čitanja onoga što treba razumeti: za ovo je moguće dati, npr., papir sa 20 izjava (npr.: „Psi mogu da lete.“, „U Turskoj se govore različiti jezici.“). Uz svaku rečenicu treba obeležiti „tačno“ ili „netačno“.

Napomene:

- Mnoge vežbe se mogu raditi u paru.
- Mnoge radne listove za ovaj tip vežbi mogu stariji U pripremiti za mlađe.
- Naravno, ovakve vežbe mogu se po potrebi raditi i sa starijim U ako kod njih još postoji nesigurnost u pogledu savladavanja delova rečenica na prvom jeziku.

Vežba a

**Ovde su se pomešala dva potpuno različita teksta.
Uzmi dve različite boje i podvuci ono što pripada zajedno.**

Osvajanje svemira je stari san čovečanstva. Mik leži budan, u ruci drži Moa. Godine 1969. poleteli su astronauti u Americi. Oni su u svemirskom brodu leteli do Meseca. Mo čvrsto spava. Mo je Mikova plišana gorila. Mik ga svuda nosi sa sobom. Nil Armstrog je bio prvi čovek koji je kročio na Mesec. Samo ne u školu. Nastavnici ne vole gorile. Astronauti su sa Meseca poneli kamenje na Zemlju.

Vežba b

Ovde se provuklo 6 grešaka. Obeleži ih!

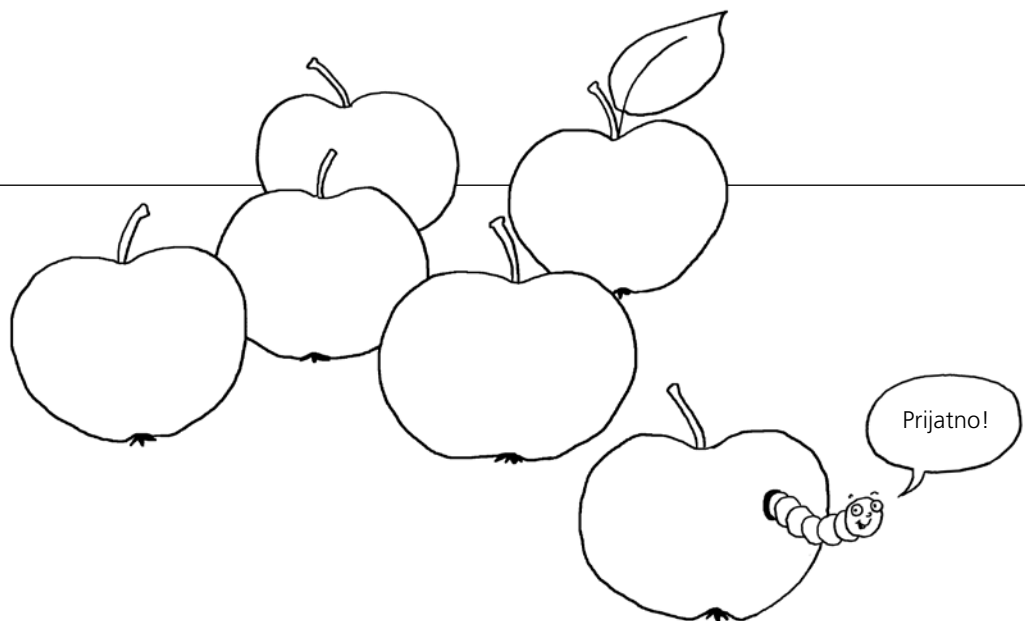
Kompot od jabuka

Sastojci:

6 kiselkastih jabuka, šećer, cimet, vrlo malo vode

Priprema:

Uzmi banane, oljušti ih i iseci na komadiće. Sad uzmi jednu knjigu i u nju dodaj malo vode. Stavi šerpu na mašinu za pranje veša i u nju dodaj jabuke i oko 3 supene kašike soli. Pusti oko 8-10 minuta da spava na srednjoj temperaturi i povremeno promešaj da ne zagori. Kada komadići jabuke pozelene, kompot je gotov. Sada možeš dodati još malo benzina.

24

Treniranje tečnog čitanja

Cilj

Cilj treniranja tečnog čitanja (fluency) je poboljšanje kompetencije čitanja. Nema sumnje da postoji direktna veza između tečnog čitanja (ravnomernog i bez grešaka) i kompetencije čitanja. Važno je da se vežbe izvode tokom dužeg perioda (u dopunskoj nastavi maternjeg jezika najmanje tokom 4-6 sedmica), pri čemu je za jednu sekvencu dovoljno 10–15 minuta. Vreme uloženo u ove vežbe se uvek isplati, tim pre što napredak u čitanju tada i za U biva neposredno vidljiv, što po pravilu vodi većem samopouzdanju.

U pogledu različitih uzrasnih i školskih nivoa u dopunskoj školi, tekstovi moraju biti pripremljeni bar za dva različita nivoa.

1–9. razr.

10–15 min.

Materijal:

Pripremljeni tekstovi za različite uzrasne i školske nivoe; svi tekstovi u dve verzije: papir za čitanje i papir za kontrolu i uvek sa pitanjima za samoprocenu, odnosno pitanjima o vremenu čitanja i za povratne informacije (vidi dole za ovo i za obim tekstova); štoperica.

Tok:

- Pred početak višesedmičnog treninga, N informiše U o ciljevima i toku ovog treninga. N slobodno može napomenuti da trening čitanja na prvom jeziku vodi i poboljšanju čitanja u redovnoj nastavi. Tokom ove uvodne faze treba pomenuti i iskustva i tehnike koje U možda već znaju iz redovne škole.

Napomene o konkretnom izvođenju:

- Važno je da U pred početak vežbi budu dobro upućeni u detalje da bi mogli što više da treniraju samostalno. Na taj način N dobija na vremenu i može da posmatra, prati i savetuje đake.
- Koncentrisano slušanje je tokom ovog dela treninga važno isto koliko i dobro čitanje. I o slušanju treba na početku govoriti s celim razredom i vežbati ga (neko naglas čita, drugi zapisuju greške u čitanju).
- Tečno čitanje se vežba u parovima. Parovi se sastoje od po dva U istog školskog nivoa ili uzrasta. Razlika u kompetenciji čitanja ne sme biti prevelika.
- Vodi se računa o preciznosti i brzini čitanja. Iz tog razloga se tokom treninga može koristiti i štoperica (o trajanju sekvenci vidi dole).
- U zavisnosti od uzrasta U i intenziteta treninga prethodno se dogovara kojim specifičnim aspektima i potencijalnim greškama treba posvetiti posebnu pažnju:
 - tečno čitanje (zastajkivanje)
 - precizno čitanje (lapsusi, previdi, pogrešno pročitane reči itd.)
 - jasnoća čitanja (gutanje slogova, neprimerena glasnoća itd.)
 - izražajnost čitanja (monotono čitanje, „izvrtnje“ reči itd.)
- Svaki tandem zatim dobija jedan tekst – jednom tekst za čitanje i jednom kontrolni list (vidi primer dole). Moraju se pripremiti tekstovi za različite nivoe, tako da U svih uzrasnih i školskih nivoa mogu adekvatno trenirati. Tandemi dogovaraju ko će prvo čitati (U1), a ko slušati (U2).

- U1 čita tekst prvi put i zatim odgovara na pitanja na donjem delu papira (odmeravanje težine teksta; „sledeći put ću uraditi ovo“). U2 meri vreme koje je potrebno da U1 pročita tekst, upisuje vreme na kontrolni list i daje prve povratne informacije („moj savet za tebe“).
- U1 čita tekst i drugi i treći put. Posle svakog kruga čitanja sledi samoprocena, merenje vremena i feedback, kao što je gore opisano.
- Menjanje uloga; sada U2 čita tekst (ili neki drugi tekst za isti nivo) tri puta, a U1 meri vreme i daje povratne informacije.
- Skupljaju se kontrolni listovi. Redovnim popunjavanjem kontrolnih listova od strane slušalaca nastaje jedna vrsta dnevnika čitanja u kojem se dokumentuje napredak u čitanju.
- Periodično treba razgovarati s celim razredom: šta ste radili da poboljšate čitanje, šta ste pri tom primetili itd.

Napomene:

- Cilj treninga nikako ne sme biti to da U tekstove čitaju što brže u takmičarskoj atmosferi. Upravo iz tog razloga se razred deli u skladu sa uzrastom i školskim nivoom i grupe imaju različito vreme na raspolaganju. Za početnike u čitanju to znači oko 65 reči u minuti; za U koji bolje čitaju oko 100 reči u minuti; za iskusne U oko 130 reči u minuti.
- O obimu tekstova: tekstove treba pročitati do kraja za oko 90 sekundi. Tako se dobija obim od oko 100 reči za nivo 1, oko 150 reči za nivo 2 i oko 200 reči za nivo 3.
- Na svakom listu za čitanje i kontrolu moraju se nalaziti pitanja o samoproceni, merenju vremena, kao i „moj savet za tebe“. Vidi primere na sledećoj strani.
- U smislu efikasnosti i dugotrajnog efekta, optimalno bi bilo koordinisati trening sposobnosti čitanja sa redovnom nastavom (ili makar sa pojednim razrednim starešinama redovnih škola). Svakako se isplati kod nastavnika redovne škole dobiti informacije i eventualno uvid u nastavni materijal sa odgovorajućim vežbama koje U već poznaju.
- Preporučljivo je povremeno snimati čitanje. Tokom treninga na taj način nastaje svojevrsna biografija čitanja naglas: slušajući hronološki poredane tonske zapise svog čitanja oni čuju sopstveni napredak u čitanju i postaju ga svesni gledajući kako se vremenom smanjuje broj grešaka.

Primer lista za čitanje

(srednji nivo, 156 reči)

Krtice

Krtice žive pod zemljom. Njihova veličina je oko 12 cm. One neverovatno loše vide. Njihove oči u stvari razlikuju samo nijanse svetlog i tamnog. Ali, njima više od toga ni ne treba, jer ionako žive pod zemljom. Čulo sluha je kod krtica takođe dosta slabo razvijeno. Ali zato krtica u stvari „čuje“ kroz dlaku. Ona primećuje svaki, pa i najmanji potres, okret, uopšte pokret, čak i promene vazdušnog pritiska. Na taj način krtica „doleće“ čim jedna kišna glista pljesne u neki od njenih kanala. Krtica živi i radi po smenama: ona 4 sata kopa, lovi i jede. Zatim spava 4 sata. Ona, dakle, svaku smenu ponovi tri puta na dan. Krtica kopa kompleksne sisteme tunela koji su dugački i do 200 m a nalaze se do 70 cm ispod površine zemlje. Izuzev „spavaće sobe“, krtica sebi kopa i prostoriju za leglo, kao i jednu ostavu. Ostatak tunela, međutim, ne predstavlja ništa drugo do zamki za gliste.

Čitanje ovog teksta bilo je za mene:

- ☐ lako
- ☐ prilično lako
- ☐ prilično teško
- ☐ teško

Ovo ću uraditi sledeći put:

- ☐ Pokušaću da čitam preciznije.
- ☐ Pokušaću da čitam tečnije.
- ☐ Čitaću opet tako dobro.
- ☐ Ja ću ...

Primer kontrolnog lista

Krtice

Krtice žive pod zemljom. Njihova veličina je oko 12 cm. One neverovatno loše vide. Njihove oči u stvari razlikuju samo nijanse svetlog i tamnog. Ali, njima više od toga ni ne treba, jer ionako žive pod zemljom. Čulo sluha je kod krtica takođe dosta slabo razvijeno. Ali zato krtica u stvari „čuje“ kroz dlaku. Ona primećuje svaki, pa i najmanji potres, okret, uopšte pokret, čak i promene vazdušnog pritiska. Na taj način krtica „doleće“ čim neka kišna glista pljesne u neki od njenih kanala. Krtica živi i radi po smenama: ona 4 sata kopa, lovi i jede. Zatim spava 4 sata. Ona, dakle, svaku smenu ponovi tri puta na dan. Krtica kopa kompleksne sisteme tunela koji su dugački i do 200 m a nalaze se do 70 cm ispod površine zemlje. Izuzev „spavaće sobe“, krtica sebi kopa i prostoriju za leglo, kao i jednu ostavu. Ostatak tunela, međutim, ne predstavlja ništa drugo do zamki za gliste.

(156 reči, poželjno vreme 1 minut 30 sekundi)

Vreme čitanja: 1. čitanje _____ minuta _____ sekundi
Vreme čitanja: 2. čitanje _____ minuta _____ sekundi
Vreme čitanja: 3. čitanje _____ minuta _____ sekundi

Moj savet za tebe:

- ☐ Pokušaj preciznije da čitaš.
- ☐ Pokušaj tečnije da čitaš.
- ☐ Čitaj opet tako dobro.
- ☐ Nešto drugo: _____

25

Strategije pre čitanja

Cilj

Kada čitaoci znaju kako mogu da se pripreme za neki zadatak čitanja, veća je verovatnoća da će njihov proces čitanja i razumevanja pročitano biti uspešan. Uz pomoć ove vežbe U mogu upoznati i upotrebljavati strategiju koja je u tom smislu korisna.

3–9. razr.

30 min.

Materijal:

Aktuelni tekstovi iz nastave, kratke priče, stručni tekstovi, knjige, časopisi. Mora biti pripremljen materijal za 2–3 različita uzrasna i školska nivoa.

Tok:

- Uvod, prve informacije: N na nekom konkretnom primeru pokazuje i objašnjava kako se neki tekst može proceniti i upoznati u tri koraka. Naime, treba postaviti pitanja o tekstu, kao npr.:
 - Šta očekujem od ovog teksta, koji način čitanja je smislen (da li da samo preletim tekst, treba li da razumem svaki detalj, tražim li samo neku određenu informaciju)?
 - Kojem žanru, kojoj vrsti tekstova pripada taj tekst?
 - Kako procenjujem težinu teksta; gde mogu naići na teškoće i šta mogu uraditi da ih premostim?
 - Jesu li mi za razumevanje teksta neophodna predznanja?
- Za ovaj zadatak i sve dalje vežbe treba da važe sledeći koraci koje U dobijaju napisмено ili ih prepisuju sa table:
 - **Prepoznati temu i vrstu teksta:** svesno opažati osobenosti teksta (slike, tabele, naslove itd).
 - **Svesno koristiti predznanje:** zapisati ključne reči uz temu, formulisati pretpostavke i pitanja.
 - **Uraditi probu čitanja:** pročitati pažljivo nekoliko rečenica i potom razmisliti kako je najbolje da se čita ceo tekst i koliko će vremena biti potrebno za to.
- Zatim U dobijaju različite tekstove (diferencirane po uzrastu i nivou znanja) i samostalno izvode tri koraka. To se može raditi pojedinačno ili u paru.
- Na kraju se kratko razmenjuju iskustva s ovim postupkom.

Napomene:

- Vežbe ove vrste treba, naravno, izvoditi više puta uz pomoć različitih tekstova.
- Vežbe br. 25–27 čvrsto su vezane i treba ih đacima i predstaviti zajedno i tako ih s njima raditi.
- Goreopisane korake, zajedno s koracima u vežbama 26 i 27, moguće je objediniti u radnom listu s naslovom „Strategije čitanja“.

Cilj

Da bi poboljšali svoje kompetencije čitanja, U prvo treba da upoznaju i uvežbavaju svestan i ka određenom cilju orijentisan pristup „teškim“ rečima ili delovima teksta. Sem toga, oni treba da jačaju svest o osnovnim porukama teksta (o čemu se radi u tekstu, koje su njegove osnovne poruke?).

3–9. razr.

30 min.

Materijal:

Aktuelni tekstovi iz nastave, kratke priče, stručni tekstovi, knjige, časopisi. Mora biti pripremljen materijal za 2–3 različita uzrasna i školska nivoa.

Tok:

- N na jednom ili više primera pokazuje kako se prevazilaze teškoće u tekstu i kako se prepoznaju najvažniji iskazi. To se najbolje postiže uz pomoć koraka koje N konkretno predstavlja i uz njih „glasno razmišlja“.
- U središtu pažnje su sledeća dva koraka, koje U dobijaju napismeno ili ih prepisuju sa table:
 - **Prepoznavanje, razjašnjavanje i razumevanje teških mesta:** svesno čitanje, ponavljanje čitanja, traženje objašnjenja u samom tekstu, traženje pomoći u leksikonima, rečnicima i na internetu.
 - **Prepoznavanje osnovne poruke:** podela teksta na smislene celine, formulisanje naslova za pojedine delove, zapisivanje ključnih reči.

- Kada svi razumeju šta treba da rade, U dobijaju različite tekstove (usklađene sa uzrastom i nivoom znanja) i samostalno vežbaju savlađivanje teškoća i prepoznavanje osnovnih poruka nekog teksta u skladu sa gorenavedene dve tačke. To se može raditi individualno ili u paru.
- Na kraju se kratko razmenjuju iskustva sa ovom vežbom.

Napomene:

- Vežbe ove vrste treba, naravno, izvoditi više puta uz pomoć različitih tekstova.
- Vežbe br. 25–27 čvrsto su vezane i treba ih đacima i predstaviti zajedno i tako ih s njima raditi.
- Goreopisane korake, zajedno s koracima u vežbama 25 i 27, moguće je objediniti u radnom listu s naslovom „Strategije čitanja“.

- Strategije i predlozi za sastavljanje sažetaka nalaze se i u priručniku „Strategije i tehnike učenja u dopunskoj nastavi maternjeg jezika“ (priručnik 5 u seriji priručnika „Didaktički podsticaji za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“); upor. tamo br. 9 „Markiranje važnog u tekstovima“.

27

Strategije nakon čitanja

Cilj

Prvo U treba da nauče kako da naprave sažetke tekstova nakon čitanja. Pri tom se sažeci mogu razlikovati u zavisnosti od vrste teksta. Sem toga, U treba da nauče i uvežbaju kako da oforme samostalno mišljenje o kvalitetu nekog teksta i da svoje mišljenje umeju i da obrazlože.

3–9. razr.

30 min.

Materijal:

Aktuelni tekstovi iz nastave, kratke priče, stručni tekstovi, knjige, časopisi. Mora biti pripremljen materijal za 2–3 različita uzrasna i školska nivoa.

Tok:

- N objašnjava i pokazuje kako je na različite načine moguće sažeti različite sadržaje. To treba pokazati na primeru različitih tekstova (2–3 vrste tekstova, npr. stručni tekst i priča, za po 2–3 nivoa znanja). Zatim svi zajedno vrednuju tekstove i vežbaju obrazlaganje svog mišljenja o nekom tekstu.
- Za nastavak rada važe sledeća pravila koja U dobijaju napismeno, ili prepisuju s table nakon što se N uverio da su sve razumeli:
 - **Sažimanje sadržaja:** u zavisnosti od teksta preporučljivo je koristiti različite oblike; npr. tabele, hronološke spiskove ili vremensku osu, insceniranje, prepričavanje, grafičko predstavljanje itd.
 - **Vrednovanje tekstova:** nakon čitanja treba odgovoriti na pitanja poput ovde pobrojanih i razgovarati o njima: Kako ti se dopao tekst? Šta ti je bilo zanimljivo, šta je za tebe bilo novo? Kakvo je tvoje mišljenje o sadržaju teksta? Kako bi preporučio/preporučila tekst nekome?
- Kada su svi razumeli postupak, U dobijaju različite tekstove (primere ne uzrastu i nivou znanja) i samostalno vežbaju sastavljanje sažetaka i formulisanje obrazloženog mišljenja u skladu sa gornje dve tačke. Ovo se može raditi samostalno ili u paru.

Napomene:

- Vežbe ove vrste treba, naravno, izvoditi više puta uz pomoć različitih tekstova.
- Vežbe br. 25–27 čvrsto su vezane i treba ih đacima i predstaviti zajedno i tako ih s njima raditi.
- Goreopisane korake, zajedno s koracima u vežbama 25 i 26, moguće je objediniti u radnom listu s naslovom „Strategije čitanja“
- Strategije i predlozi za sastavljanje sažetaka nalaze se i u priručniku „Strategije i tehnike učenja u dopunskoj nastavi maternjeg jezika“ (priručnik 5 u seriji priručnika „Didaktički podsticaji za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“); upor. tamo br. 10, „Sastavljanje dobrih sažetaka“.

Deo III: Književno-kulturno obrazovanje

Postoje brojne nastavne mogućnosti za podsticanje razumevanja književnih tekstova

Predlozi za nastavu 28–30

Važan cilj nastave maternjeg jezika u dopunskim školama je omogućavanje učenicima da iskuse lepotu jezika svoje zemlje porekla, uvođenje u kulturnu mnogostrukost njihove domovine i približavanje književnim svedočanstvima kulture u domovini – bajkama, pričama, pripovetkama, pesmama itd. Svaka zemlja, svaka kultura obiluje jedinstvenim pričama, bogatim blagom legendi, bajki i priča koje su prenošene s kolena na koleno.

Da bi učenici sebi uopšte mogli da predstavljaju sadržaje tih tekstova, većini njih je neophodna pomoć. To se odnosi pre svega na dve grupe učenika: one iz neobrazovanih porodica, koji kod kuće nemaju dodir sa književnošću i kulturom svoje zemlje, i one koji slabo poznaju svoju zemlju porekla jer tamo u najboljem slučaju provode raspuste. Često učenicima nisu poznata ne samo mesta radnje u knjigama, nego ni likovi i njihovi međusobni odnosi (Rozafo, lik iz legendi, poznaje svako dete u Albaniji, ali ne i u migraciji). Tome treba dodati da u zemljama porekla često važe drugačije vrednosti od onih u imigracionim zemljama i da se tamošnja književnost vodi drugačijim normama, tradicijama, podelama uloga, ritualima i načinima ponašanja. I to može biti uzrok slabog razumevanja i iritacija.

U daljem tekstu pokazaćemo na primerima kako nastavnici dopunskih škola mogu pomoći svojim učenicima da steknu iskustva sa književnim, dakle jezički oblikovanim tekstovima i kako se književno razumevanje tekstova može vežbati uz pomoć različitih zadataka.

Cilj

Đacima se pruža prilika da čulima iskuse lepotu svog maternjeg jezika. Slušanje treba da ih senzibilize za osluškivanje zvuka, ritma i melodije i za uživanje u estetici književnog jezika. Kao osnova ovog doživljaja mogu poslužiti, recimo, pesme koje se nalaze na internet-plattformi www.lyrikline.org (vidi dole).

5–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Po mogućstvu pristup
internetu i štampač.

Tok:

- Varijanta s korišćenjem internet-platforme www.lyrikline.org:
Nastavnik predstavlja internet-stranicu. Zatim se obrazuju parovi. Oni na ovoj platformi s poezijom traže neku pesmu na maternjem jeziku koja im se posebno dopada.
Zatim tu pesmu treba da predstave razredu i pri tom da se vode pitanjima poput sledećih:
 - Po čemu znamo da je reč o pesmi?
 - Koja je glavna tema pesme?
 - Koje reči ili rečenice posebno lepo zvuče?
 - Kakva atmosfera vlada u pesmi?
 - Koje boje ili koja muzika bi odgovarala pesmi?
 - Kome bi pesma mogla posebno da se dopadne?
- Ukoliko u dopunskoj školi nije moguće koristiti kompjutere, pretraga se može koncipirati kao domaći zadatak. Snimak pesme treba doneti u obliku audio-zapisa, npr. na mobilnom telefonu.
- Umesto sajta www.lyrikonline.org, ili uz korišćenje tog sajta, moguće je, naravno, trenirati slušanje i drugih tekstova: dečje poezije, kratkih priča, viceva itd., koje čitaju nastavnici, roditelji ili učenici. Takođe je moguće snimanje čitanja i pravljenje zbirke audio-snimaka u obliku CD-a (upor. i predlog 10, Čitanje naglas i snimanje čitanja za druge).

Napomene:

O internet-platfomi www.lyrikline.org: ova stranica – prava riznica! – nudi pesme na preko 60 jezika koje čitaju sami autori, čiji biografski podaci se takođe mogu naći na sajtu. Često su pesme i prevedene na nemački ili neke druge jezike kojima se može pretraživati platforma.

O korišćenju internet-stranice: prvo se mora odabrati jezik navigacije, zatim se u polje pretrage može uneti ime jezika na kojem su napisane pesme.

Varijante:

Vežbu je moguće na mnogo načina nadograditi i proširiti. Na primer:

- Tekstove je (često i u prevodu) moguće odštampati i kopirati, tako se mogu porediti i posmatrati dva jezika.
- Đaci vežbaju čitanje svoje omiljene pesme i recituju je pred razredom.
- Đaci slušaju pesme i na drugim jezicima, odlučuju se za jedan posebno lep snimak ili prave poređenja sa svojim maternjim jezikom (zvuk, ritam govora, melodija, tempo itd).

29 Likovi iz knjiga

Cilj

Projekat je potpora za U u izgradnji emocionalne veze s nekim tekstom (pričom ili knjigom). Sa zadatkom da tokom čitanja sastave portret glavnog lika ili neke druge figure, U se udubljuju u taj lik i u ono što je doživeo i propatio. Ovakvo udubljivanje i identifikacija mogu biti odlučujući faktori za razumevanje radnje kao i odnosa među figurama.

1–6. razr.

oko 45 min.

Materijal:
Priča, pripovetka ili cela knjiga
(i slikovnica); papir i bojice.

Tok:

- Za vreme ili posle čitanja neke priče ili knjige (to može biti i naglas pročitana knjiga ili slikovnica), U sastavljaju portret ili kratke informacije o glavnom liku ili više likova. To se može raditi samostalno ili u paru. Prethodno treba razgovarati o onome što portret ili kratka biografija treba da sadrže, npr:
 - Gde lik živi?
 - Kako lik izgleda?
 - Šta lik naročito dobro ume, a šta ne?
 - Kakve brige pritiskaju lik?
 - Šta znaš o porodici lika?
 - Koje osobe su liku važne?
 - Da li bi voleo/volela da ti je lik drug/drugarica i zašto da, ili zašto ne?

- Portret treba da sadrži tekst, ali i crteže.
- O portretima se prvo razgovara u grupama, a zatim u celom razredu. Portreti se porede i dopunjuju.

Šta lik radi u priči?

(To uglavnom piše u tekstu.)

Šta lik misli?

(Misli su često skrivene između redova.)

Napomene:

Projekat, naravno, može da se radi i sa U u 7–9. razredu; tada bi trebalo naglasiti kognitivnu komponentu (pismena mišljenja o likovima, fiktivna razmena e-mail poruka ili zamišljeni intervju i sl).

Cilj

Vežba treba da uvede U u imaginiranje, unutrašnje posmatranje i predstavu o nekoj radnji ili atmosferi. Unutrašnje predstave su važan element razumevanja teksta. Istovremeno, mnogi U imaju teškoća kada sebi treba predstaviti mesta (ili osobe, ili atmosferu) ako im se ne ponudi gotova slika, kao što su navikli da vide na televiziji.

1–9. razr.

45 min.

Materijal:
Priča ili pripovetka
(po mogućstvu 2–3 teksta
za različite nivoe).

Tok:

- N čita priču naglas. To se može raditi s celim razredom, ako je priča primerena svim uzrastima, ili se čita više priča za različite uzraste.
- S celim razredom (ili uzrasnom grupom) prepričava se sadržaj i razjašnjavaju eventualni problemi u razumevanju. Kod kompleksnijih tekstova se mogu prethodno podeliti kopije, tako da U mogu za sebe rekapitulirati sadržaj.
- U zatvaraju oči, oni treba sebi da predstave neko važno mesto u priči, kao u nekom filmu. Tokom imaginiranja mesta mogu pomoći pitanja kao što su sledeća (ovde se pitanja odnose na sobu u kojoj se odvija priča):
 - Ima li u sobi prozora?
 - Gde su vrata?
 - Kakav je nameštaj u sobi?
 - Je li prostorija tamna, da li gori svetlo ili u sobu ulazi dnevna svetlost?
 - Ima li slika na zidovima?
 - Kako se osećaš kad si u toj prostoriji; zašto?
- Nakon par minuta, kada su svi U stvorili unutrašnje predstave o mestu, oni crtaju plan sobe ili pišu kako su je zamislili i kako bi se u njoj osećali.
- Zatim U biraju partnere, razgovaraju o rezultatima i dobijaju još nešto vremena da eventualno prerade svoje zadatke (npr. da razjasne nešto što se u razgovoru pokazalo nejasnim).
- Na kraju se porede svi tekstovi i crteži i razgovara se o njima.

Varijante:

- Vežbu treba ponoviti više puta.
- Vežba se može raditi i u vezi sa atmosferom i osećanjima, ili sa osobama u priči (umesto u vezi s mestom).

Koriščena literatura

- Bertschi-Kaufmann, Andrea (ur.) (2007): Lesekompetenz – Leseleistung – Leseförderung. Grundlagen, Modelle und Materialien. Seelze- Velber i Zug: Kallmeyer & Klett i Balmer.
- Bibliomedia, QUIIMS (2005): Sprachenvielfalt in Schule und Bibliothek, Solothurn: Bibliomedia.
- Kruse, Gerd; Maria Riss; Ursula Rickli; Thomas Sommer (2010): Lesen. Das Training 1. Bern: Schulverlag plus.
- Kruse, Gerd; Maria Riss; Thomas Sommer (2012): Lesen. Das Training 2. Bern: Schulverlag plus.
- Kruse, Gerd; Maria Riss; Thomas Sommer (2013): Lesen. Das Training 3. Bern: Schulverlag plus.
- Isler, Dieter (2005): Schule und Bibliothek – Zusammenarbeit vor Ort. U: Leseforum 14/2005, str. 51– 53.
Link: www.leseforum.ch/myUploadData/files/14_Bulletin_2005.pdf
- Riss, Maria (2012): Alles und Nichts. Didaktischer Kommentar. Bern: Schulverlag plus.
- Rosebrock, Cornelia i dr. (2011): Leseflüssigkeit fördern. Lautleseverfahren für die Primar- und Sekundarstufe. Seelze: Kallmeyer & Klett.
- Rosebrock, Cornelia; Daniel Nix (2008): Grundlagen der Lesedidaktik und der systematischen schulischen Leseförderung. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- Spinner, Kaspar (2007): Lesen als ästhetische Bildung. U: Andrea Bertschi-Kaufmann (ur.): Lesekompetenz – Leseleistung – Leseförderung. Seelze-Velber i Zug: Kallmeyer & Klett i Balmer, str. 83–94.
- Sträuli, Barbara i dr. (2005): Leseknick – Lesekick. Leseförderung in vielsprachigen Schulen. Zürich: Lehrmittelverlag des Kantons Zürich.

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ obuhvata nekoliko priručnika koji doprinose kvalitetu nastave maternjeg, odnosno, prvog jezika i njenom boljem povezivanju sa redovnom nastavom u imigracionim zemljama.

Priručnici su namenjeni budućim i sadašnjim nastavnicima jezika zemlje porekla u dopunskim školama u inostranstvu, kao i institucijama zaduženim za tu nastavu, kako u zemljama porekla, tako i u imigracionim zemljama.

Osnovni priručnik (Priručnik i radna sveska „Osnove i polazišta“) informiše, između ostalog, o glavnim načelima aktuelne pedagogije, didaktike i metodike u zemljama zapadne i severne Evrope.

Priručnici sa didaktičkim podsticajima nude konkretne predloge i planove za različite nastavne oblasti (poboljšanje pisanja na prvom jeziku i sl.). Svi priručnici su rađeni u tesnoj saradnji sa aktivnim nastavnicima dopunskih škola, tako da se od početka mislilo na povezanost s konkretnim radom i mogućnost primene u nastavi.

Serija obuhvata sledeće priručnike:

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ objavljena je na nemačkom, engleskom, albanskom, bosanskom/hrvatskom/srpskom, portugalskom i turskom jeziku. Izdavač je Zentrum IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich).